

WOMEN'S RIGHTS CENTER
CENTAR ZA ŽENSKA PRAVA

IZVJEŠTAJ O PRAĆENJU SUDSKIH POSTUPAKA ZA NASILJE U PORODICI

2024-2025

Podgorica, 2026.

Izveštaj o praćenju sudskih postupaka za nasilje u porodici

2024-2025

Izdavač:

Centar za ženska prava (CŽP) / Women's Rights Center (WRC)

Bokeška 20

81000 Podgorica, Crna Gora

Tel: 020 664 193

women.mne@gmail.com

www.womensrightscenter.org

Autorka:

Ana Jaredić

Monitorke:

Danijela Nikić, NVO Spektra

Nataša Midžor Brajušković, NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore

Maša Pejović, NVO SOS Nikšić

Saradnice:

Zorica Konatar, NVO Centar za ženska prava

Dijana Bakić, NVO Centar za ženska prava

Uredila:

Maja Raičević

Izveštaj je nastao u okviru projekta "Ujedinjeni protiv zlostavljanja i nekažnjivosti", koji sprovode Akcija za ljudska prava i Centar za ženska prava, a koji finansijski podržava Evropska unija i kofinansira Ministarstvo javne uprave Crne Gore. Sadržaj izvještaja ne odražava nužno stavove donatora i za njega je isključivo odgovoran Centar za ženska prava

SADRŽAJ

UVOD.....	5
SVRHA IZVJEŠTAJA	6
METODOLOGIJA	7
REZULTATI MONITORINGA.....	9
1. Osnovni podaci o predmetima i procesnoj dinamici	9
2. Profil okrivljenih i pravo na odbranu.....	12
2.1. Starosna dob okrivljenih.....	12
2.2. Ranija osuđivanost	13
2.3. Ostvarivanje prava na odbranu.....	13
3. Profil žrtava/oštećenih, odnos sa okrivljenim i prisustvo djece.....	14
3.1. Starosna dob žrtava	14
3.2. Okolnosti koje ukazuju na posebnu ranjivost žrtava	15
3.3. Ranija izloženost nasilju	15
3.4. Odnos žrtve i okrivljenog	16
3.5. Prisustvo djece.....	17
4. Primjena materijalnog prava u predmetima nasilja u porodici	18
5. Procesni aspekti i dokazni postupak.....	19
6. Podrška žrtvi tokom postupka.....	26
7. Zaštita privatnosti.....	29
8. Informisanje žrtava	30
9. Bezbjednost žrtve	34
10. Saslušanje žrtava	39
11. Imovinskopravni zahtjev	44
12. Tok suđenja i dokazi	45
13. Završna faza postupka i sudske odluke	50
KLJUČNI NALAZI I PREPORUKE.....	59
PREPORUKE ZA PRAVOSUJDNE ORGANE	72

UVOD

Nasilje u porodici je jedno od krivičnih djela koje najčešće pogađa žene i djecu, a istovremeno jedno od onih kod kojih je institucionalni odgovor od presudnog značaja za bezbjednost žrtava i sprječavanje ponavljanja nasilja. Iako je zakonski okvir u Crnoj Gori u ovoj oblasti unaprijeđen, način njegove primjene u konkretnim sudskim postupcima pokazuje značajne razlike u pristupu, tumačenju i odmjeravanju krivičnihopravnih sankcija.

Krivični postupak u predmetima nasilja u porodici ne predstavlja samo mehanizam za utvrđivanje krivične odgovornosti, već i ključnu tačku u kojoj se odlučuje o stvarnoj zaštiti žrtve. Odluke koje sud donosi u pogledu kazni, mjera bezbjednosti i procesnog položaja oštećene imaju neposredan uticaj na osjećaj sigurnosti žrtava, njihovu spremnost da ostanu u postupku i povjerenje u pravosudni sistem. Upravo zbog toga, praćenje sudske prakse u ovim predmetima omogućava uvid u to kako se zakonske norme primjenjuju u realnim situacijama i kakve efekte proizvode u praksi.

Ovaj izvještaj izrađen je u okviru projekta *Ujedinjeni protiv zlostavljanja i nekažnjivosti (United against Ill-treatment and Impunity)*, koji sprovode Centar za ženska prava i Akcija za ljudska prava, uz podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori. Izvještaj predstavlja rezultat monitoringa sudskih postupaka u predmetima nasilja u porodici, konkretno onih koji se vode po članu 220 Krivičnog zakonika Crne Gore.

Za realizaciju monitoringa bio je zadužen Centar za ženska prava, kao organizacija koja dugi niz godina pruža besplatnu pravnu pomoć ženama sa iskustvom nasilja i koja ima zaključen Memorandum o saradnji sa Vrhovnim sudom i Vrhovnim državnim tužilaštvom Crne Gore. Ovo iskustvo i institucionalna saradnja predstavljaju osnov za praćenje sudske prakse na sistematičan, metodološki utemeljen i stručno zasnovan način.

Svrha monitoringa je da se pruži uvid u to kako osnovni sudovi postupaju u predmetima nasilja u porodici, u kojoj mjeri se poštuju zakonske obaveze i standardi zaštite žrtava, te kakav je položaj oštećenih u toku postupka. Fokus je stavljen na procesne aspekte koji utiču na bezbjednost, dostojanstvo i ravnopravan pristup pravdi za žrtve, kao i na prepoznavanje elemenata koji mogu dovesti do sekundarne viktimizacije.

Metodološki okvir monitoringa podrazumijevao je praćenje predmeta u kojima žrtve nijesu prethodno bile u kontaktu sa Centrom za ženska prava ili partnerskim organizacijama. Na ovaj način omogućeno je objektivno sagledavanje standardnog

institucionalnog postupanja u situacijama u kojima žrtva nema pristup specijalizovanoj podršci izvan institucionalnog sistema.

Centar za ženska prava izražava zahvalnost Osnovnom sudu u Podgorici i Osnovnom sudu u Nikšiću na iskazanoj otvorenosti, spremnosti na saradnju i konstruktivnom doprinosu unapređenju institucionalne prakse u predmetima nasilja u porodici. Njihova saradnja omogućila je realizaciju ovog monitoringa i doprinosi sveukupnom jačanju zaštite žrtava u krivičnompravnom sistemu.

SVRHA IZVJEŠTAJA

Svrha ovog izvještaja jeste da pruži sveobuhvatnu i objektivnu analizu sudske prakse u predmetima nasilja u porodici, sa fokusom na postupanje u predmetima koji se vode po članu 220 Krivičnog zakonika Crne Gore. Monitoring omogućava procjenu načina na koji sudovi primjenjuju materijalne i procesne norme, kao i u kojoj mjeri obezbjeđuju zaštitu i ravnopravan pristup pravdi za žrtve, u skladu sa domaćim zakonodavstvom i međunarodnim standardima.

U tom kontekstu, izvještaj:

- analizira praksu postupanja pravosudnih organa u predmetima nasilja u porodici, sa posebnim fokusom na način primjene važećih procesnih i materijalno-pravnih okvira;
- ocjenjuje ostvarivanje prava žrtava tokom krivičnog postupka, uključujući zaštitu privatnosti, pravo na informisanje, primjenu mjera bezbjednosti i zaštitu od sekundarne viktimizacije;
- razmatra obim i kvalitet sprovedenih procesnih radnji, naročito u odnosu na saslušanje žrtve, izvođenje dokaza i procjenu rizika;
- analizira ishode krivičnih postupaka, uključujući izrečene sankcije, mjere bezbjednosti i način njihovog izvršenja, u odnosu na svrhu zaštite žrtava i prevencije ponavljanja nasilja;
- identifikuje obrasce nedosljedne prakse i odstupanja od standarda zaštite žrtava;
- ukazuje na pozitivne primjere profesionalnog i senzitivnog postupanja;
- formuliše preporuke za unapređenje institucionalnog odgovora, sa ciljem jačanja zaštite žrtava i efikasnijeg postupanja u predmetima nasilja u porodici.

Svrha izvještaja je, dakle, dvostruka: da doprinese razumijevanju postojećeg stanja u praksi i da posluži kao osnov za dalje unapređenje rada sudova, tužilaštva i drugih nadležnih institucija u oblasti zaštite od nasilja u porodici.

METODOLOGIJA

Metodologija ovog monitoringa osmišljena je tako da pruži sveobuhvatan i pouzdan uvid u postupanje ključnih aktera u pravosuđu u predmetima rodno zasnovanog nasilja. Njena koncepcija zasnovana je na međunarodnim standardima i preporukama relevantnih nadzornih mehanizama – prije svega CEDAW komiteta, GREVIO grupe i Evropske komisije – kao i na obavezama koje proizlaze iz domaćeg zakonodavstva. Ovi dokumenti i prakse predstavljali su ključnu osnovu prilikom definisanja kriterijuma za praćenje postupanja sudova i procjene da li se obezbjeđuje djelotvorna zaštita žrtava nasilja.

Monitoring je realizovan u periodu od 15. oktobra 2024. do 15. oktobra 2025. godine, prateći sudske postupke za krivično djelo nasilja u porodici (član 220 KZCG). Iako je prvobitni plan predviđao praćenje 40 predmeta u osnovnim sudovima u Podgorici, Nikšiću i Kotoru, monitoring u Kotoru nije mogao biti sproveden zbog naših organizacionih ograničenja. Takođe, Osnovni sud u Herceg Novom nije želio da učestvuje u monitoringu, uz obrazloženje da su predmeti ove vrste zatvoreni za javnost i da poslovne oznake ne mogu biti dostavljene. Uprkos tome, planirani obim je zadržan, pa je monitoring obuhvatio 41 predmet, raspoređen između sudova u Podgorici i Nikšiću, gradovima sa najvećim brojem slučajeva rodno zasnovanog nasilja.

Monitoring su sprovodile monitorke iz organizacija SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, Spektra i Udruženje mladih sa hendikepom, uz kontinuiranu koordinaciju i mentorstvo Centra za ženska prava, koji je pratio kvalitet sprovođenja aktivnosti i obezbjeđivao dosljednu primjenu metodologije. Ovakva struktura omogućila je da monitoring bude izveden iz perspektive organizacija koje neposredno rade sa ženama i drugim ranjivim grupama, što je doprinijelo preciznijem uočavanju izazova sa kojima se žrtve susrijeću tokom sudskog postupka.

Radi dobijanja poslovnih oznaka, sudovima su upućeni zvanični zahtjevi. Nakon što su dostavljene liste predmeta koji se odnose na član 220 KZCG, odabrani su oni u

kojima još nije održano prvo ročište, čime se omogućilo praćenje kompletnog toka postupka – od uvodnih faza do donošenja presude. Uzorak je formiran dinamički, tako što su se, nakon okončanja pojedinih predmeta, pribavljali novi spiskovi poslovnih oznaka i vršio odabir novih predmeta po identičnoj metodologiji, čime je obezbijedena nepristrasnost i reprezentativnost uzorka.

Za potrebe monitoringa razvijena su dva upitnika, kreirana posebno za ovaj projekat, u skladu sa međunarodnim preporukama i domaćim zakonodavstvom koje reguliše postupanje prema žrtvama nasilja. Upitnici nisu preuzeti iz standardizovanih međunarodnih metodologija, već su prilagođeni kontekstu crnogorskog sistema, kako bi omogućili detaljno praćenje onih aspekata postupka koji su najznačajniji za zaštitu prava oštećenih.

Budući da Centar za ženska prava pruža direktnu podršku ženama sa iskustvom nasilja, posebna pažnja u metodologiji posvećena je položaju oštećenih/žrtava tokom sudskog postupka. Upitnici su stoga oblikovani tako da obuhvate ne samo formalne procesne elemente, već i one koji bitno utiču na iskustvo žrtve – od načina komunikacije u sudnici i postupanja sudija i tužilaca, do eventualnih oblika sekundarne viktimizacije i ukupne atmosfere tokom ročišta. Upravo kroz ova zabilježena zapažanja vidljivi su elementi koji često ostaju izvan sudskih zapisnika, ali imaju ključni značaj za razumijevanje stvarnog položaja žrtava u pravosudnom sistemu.

Glavni upitnik sadrži 87 pitanja raspoređenih u 13 cjelina i omogućava kombinovanje kvantitativnih podataka koji se odnose na trajanje postupka, broj odlaganja, bezbjednost žrtava, učestalost saslušanja, tipovi sankcija – sa kvalitativnim uvidima u ponašanje i postupanje aktera u sudnici. Drugi, kraći upitnik popunjava se odmah nakon svakog ročišta, čime se osigurava precizno bilježenje informacija i utisaka koji se tokom vremena lako izgube.

Iako metodologija omogućava detaljan i pouzdan uvid u sudsku praksu, važno je istaći određena ograničenja monitoringa. Praćenje je sprovedeno pred Osnovnim sudom u Podgorici i Osnovnim sudom u Nikšiću, kao sudovima sa najvećim brojem predmeta nasilja u porodici i najizraženijim iskustvom u postupanju po članu 220 Krivičnog zakonika Crne Gore. Izbor ova dva suda omogućio je sagledavanje postupanja u sredinama u kojima se formira značajan dio sudske prakse u ovoj oblasti, ali istovremeno znači da monitoring nije obuhvatio sve crnogorske sudove, niti sve predmete nasilja u porodici koji su vođeni u posmatranom periodu.

Uzorak je formiran dinamički i po unaprijed utvrđenim kriterijumima, ali ne predstavlja potpuni statistički presjek svih postupaka, već analitički uzorak koji

omogućava identifikovanje dominantnih obrazaca i praksi u radu sudova sa najvećim opterećenjem i iskustvom. U tom smislu, nalazi iz ovog izvještaja ne pretenduju da pruže sveobuhvatnu sliku postupanja svih sudova u Crnoj Gori, već nude relevantne i indikativne uvide u kvalitet pravosudnog postupanja u predmetima nasilja u porodici, posebno u segmentima koji se odnose na položaj oštećenih i ostvarivanje njihovih prava, pa mogu poslužiti kao osnov za dalje analize i unapređenje institucionalne prakse.

REZULTATI MONITORINGA

1. Osnovni podaci o predmetima i procesnoj dinamici

Analiza obuhvata ukupno 41 krivični predmet za nasilje u porodici i porodičnoj zajednici, a u kojima su žrtve/oštećene žene. Od tog broja, 33 postupka su prvostepeno okončana, dok je 8 predmeta i dalje u toku, bez izrečene prvostepene presude u trenutku prikupljanja podataka. Ova okolnost uzeta je u obzir prilikom tumačenja trajanja i dinamike pojedinih faza postupka, naročito onih koje se odnose na sudsku fazu, imajući u vidu međunarodne obaveze države da obezbijedi blagovremen i djelotvoran odgovor na nasilje nad ženama.

Distribucija predmeta po sudovima pokazuje da je 26 postupaka vođeno pred Osnovnim sudom u Podgorici, a 15 predmeta pred Osnovnim sudom u Nikšiću.

Analiza trajanja krivičnog postupka zasniva se isključivo na podacima koji su bili dostupni kroz neposredno praćenje suđenja. Podaci o datumu prijave i datumu podnošenja optužnog akta nijesu bili dostupni u svim predmetima, jer se ovi podaci u pravilu ne saopštavaju tokom glavnog pretresa niti su predmet rasprave na ročištima.

Imajući u vidu ova ograničenja, trajanje postupka analizirano je po fazama, i to: (1) period od prijave do podnošenja optužnog akta, (2) period od podnošenja optužnog akta do prvog zakazanog ročišta i (3) period od prvog ročišta do izricanja prvostepene presude. Svaka od ovih faza analizirana je isključivo u odnosu na predmete za koje su odgovarajući podaci bili dostupni kroz monitoring.

Vremenski razmak od prijave krivičnog djela do podnošenja optužnog akta

Podaci o vremenskom razmaku od prijave krivičnog djela do podnošenja optužnog akta bili su dostupni u 17 predmeta. Prosječno vrijeme koje protekne od prijave do podnošenja optužnog akta iznosi 29,1 dan, uz izražene oscilacije u postupanju.

U tri predmeta optužni akt je podniet istog dana kada je nasilje prijavljeno¹, dok je u dva predmeta optužni akt podniet u roku od jednog odnosno dva dana od prijave događaja². Nasuprot tome, najduži zabilježeni period iznosio je 150 dana³.

Ovakav raspon – od postupanja istog ili narednog dana do kašnjenja od više mjeseci – ukazuje na neujednačenu procjenu rizika u ranoj fazi postupka. Imajući u vidu prirodu krivičnih djela nasilja u porodici, duži protok vremena između podnošenja prijave i optužnog akta može imati direktne implikacije po bezbjednost žrtava i efikasnost sistema, posebno u situacijama kad okrivljenom nije određen pritvor ili mjere nadzora.

Vremenski period od podnošenja optužnog akta do prvog zakazanog ročišta

Podaci o periodu od podnošenja optužnog akta do prvog zakazanog ročišta bili su dostupni u 22 predmeta.

Ovaj period je u prosjeku trajao više od 2 mjeseca (68,5 dana), najkraće zabilježeno trajanje iznosilo je 26 dana, i to u jednom predmetu, a najduže oko 4 mjeseca ili 125 dana. U najvećem broju predmeta ovaj period je trajao duže od dva mjeseca, a u pojedinim slučajevima i tri do četiri mjeseca,

Ovakvi nalazi ukazuju na izraženu neujednačenost sudske prakse u zakazivanju prvog ročišta nakon podnošenja optužnog akta, bez jasnih kriterijuma koji bi objasnili razlike u trajanju ove faze postupka. Imajući u vidu da se radi o predmetima nasilja u porodici koji su hitne prirode, duže čekanje na prvo ročište može imati negativne implikacije po osjećaj pravne sigurnosti žrtava i efikasnost zaštite koju krivični postupak treba da obezbijedi, posebno ako se ima u vidu da mjere za zaštitu žrtava kakve predviđa Zakon o zaštiti u porodici nisu dostupne u krivičnom postupku.

¹ Dva predmeta su bila u nadležnosti ODT Podgorica, a jedan u ODT Nikšić

² Oba predmeta su bila u nadležnosti ODT Podgorica.

³ U pitanju je predmet u nadležnosti ODT Nikšić

Trajanje postupka od prvog ročišta do izricanja prvostepene presude

Podaci o trajanju postupka od prvog ročišta do izricanja prvostepene presude bili su dostupni u 33 predmeta.

Prosječno trajanje ovog perioda iznosi nešto manje od 3 mjeseca ili 81,3 dana. Zabilježeni su primjeri dobre prakse - u 5 predmeta presuda je izrečena istog dana kada je održano prvo ročište, dok je u ukupno 8 predmeta postupak od prvog do posljednjeg ročišta trajao je do tri dana, uključujući i slučajeve sa trajanjem od 0, 1, 2 ili 3 dana.

S druge strane, maksimalno zabilježeno trajanje ove faze postupka iznosilo je 448 dana. Važno je napomenuti da ovaj period premašuje vremenski okvir praćenja, jer je u tom slučaju predmet spojen sa drugim krivičnim predmetom koji se već vodio pred sudom, uz učešće istih stranaka - okrivljenog i oštećene. Iako se radi o procesno specifičnoj situaciji, koja nije neuobičajena kada se ima u vidu kontinuitet koji prati porodično nasilje, ovakav slučaj ilustruje koliko trajanje postupka može biti produženo usljed spajanja predmeta i složenosti procesnih okolnosti. Ukoliko bi se, ovaj predmet isključio iz obračuna, prosječno trajanje perioda od prvog ročišta do izricanja prvostepene presude iznosi više od 2 mjeseca ili 70 dana. U cjelini, raspon trajanja – od okončanja postupka istog dana do trajanja dužeg od godinu dana – potvrđuje izraženu neujednačenost u dinamici vođenja suđenja, čak i nakon što je postupak formalno započet pred sudom.

Razlike u trajanju ove faze mogu biti povezane sa različitim faktorima, uključujući opterećenost sudija, odlaganja, izvođenje dokaza, vještačenja, kao i procesnu disciplinu učesnika u postupku.

Zaključak

Uzimajući u obzir predmete za koje su bili dostupni podaci o trajanju navedenih faza postupka, uz izuzetak jednog postupka koji je trajao 448 dana, može se zaključiti da je od podnošenja krivične prijave do okončanja prvostepenog sudskog postupka u prosjeku proteklo gotovo šest mjeseci. Takav vremenski raspon kao i izražene razlike u dinamici postupanja po fazama, ukazuju na neujednačenu primjenu principa hitnosti. Iako su u pojedinim predmetima duža trajanja postupaka opravdana složenošću činjeničnog stanja i dokaznog postupka, uočene oscilacije mogu negativno uticati na pravnu sigurnost i bezbjednost žrtava, naročito u predmetima nasilja u porodici u kojima je rizik od ponavljanja djela visok, pa pravovremena zaštita ima preventivni i odvraćajući karakter.

Imajući u vidu obaveze Crne Gore koje proizilaze i iz nacionalnog zakonodavstva i iz Istanbulske konvencije, ovi nalazi ukazuju na potrebu dosljednije primjene standarda hitnosti, naročito u ranim i završnim fazama postupka, radi jačanja preventivne uloge pravosuđa u zaštiti žrtava i jačanja povjerenja u institucionalni odgovor.

2. Profil okrivljenih i pravo na odbranu

2.1. Starosna dob okrivljenih

Ovo poglavlje prikazuje osnovne podatke o okrivljenim licima u praćenim predmetima, sa osvrtom na starosnu dob, na odbranu i raniju osuđivanost.

U svim praćenim predmetima okrivljeni su bili osobe muškog pola. Podaci o starosti su bili dostupni za njih 35, a za preostalih 6 okrivljenih taj podatak nije pomenut tokom praćenja postupaka.

Na osnovu dostupnih informacija, najmlađi okrivljeni je imao 21 godinu, najstariji je imao 65 godina, a prosječna starost okrivljenih iznosi 38 godina.

Od 35 okrivljenih čija je starost poznata, najveći broj pripada starosnim grupama od 20–30 godina (37,1 %) i od 41–50 godina (34,3 %). Nešto manje su zastupljeni okrivljeni u dobi od 31–40 godina (22,9 %), a starosna grupa iznad 50 godina se pojavljuje znatno rjeđe (5,7%) (Tabela br 1).

Starost optuženih		
Starosni rang	Broj	Procenat
20–30 godina	13	37,1 %
31–40 godina	8	22,9 %
41–50 godina	12	34,3 %
51–60 godina	1	2,9 %
61+ godina	1	2,9 %
Ukupno (poznata starost)	35	100 %

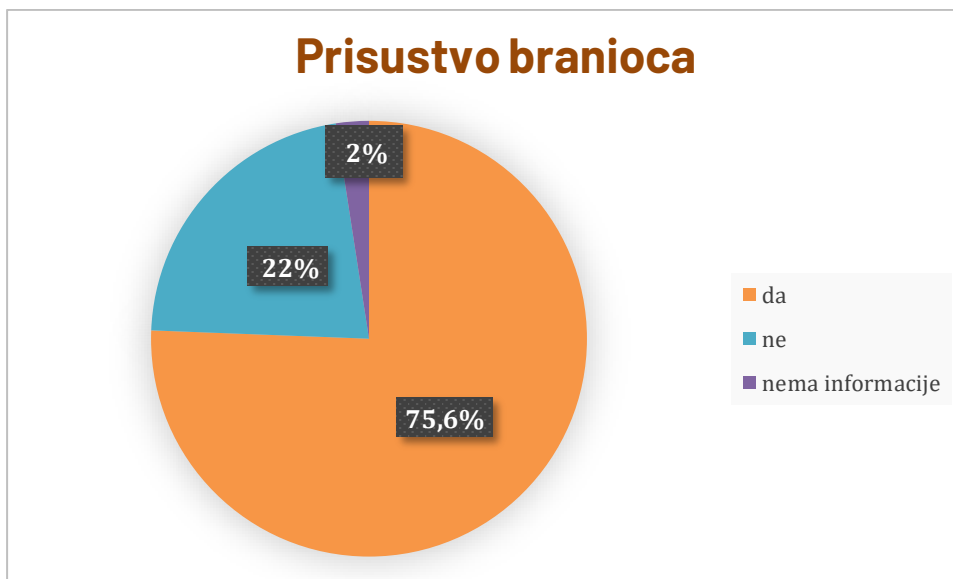
Tabela br. 1

2.2. Ranija osuđivanost

Podaci o ranijoj osuđivanosti pokazuju da je 11 okrivljenih (26,8%) ranije osuđivano, dok ostalih 30 (73,2%) nijesu bili osuđivani ili imali evidentiranu prethodnu osuđivanost. U većini slučajeva (55%) riječ je o ranijoj osuđivanosti za isto ili istovrsno krivično djelo - nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, učinjenom na štetu iste oštećene ili drugih ženskih članova porodice, kao i za prekršaje po Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici. Ovi podaci ukazuju na postojanje kontinuiteta nasilnog ponašanja i prisustvo specijalnih povratnika u dijelu praćenih predmeta. Pored nasilja u porodici, u manjem broju slučajeva evidentirana je i ranija osuđivanost za druga teška krivična djela, uključujući silovanje, krivična djela u vezi sa opojnim drogama, nedozvoljeno držanje oružja, kao i članstvo u kriminalnim organizacijama.

2.3. Ostvarivanje prava na odbranu

Kada je riječ o ostvarivanju prava na odbranu, 31 okrivljeni (75,6 %) je imao branioca tokom postupka, a njih 9 (22,0 %) je postupak vodilo bez branioca. U jednom predmetu podatak o prisustvu branioca nije bio dostupan, zbog zatvorenosti postupka za javnost. Među onima koji su imali branioca, u 3 slučaja branilac je bio određen po službenoj dužnosti, dok su u preostalim predmetima okrivljeni sami angažovali branioca. (Grafikon br. 1)

Zaključak

Podaci o okrivljenima ukazuju da se radi o osobama muškog pola, uglavnom srednje životne dobi. Podaci ukazuju i na izraženije kriminogene obrasce ponašanja kod značajnog dijela okrivljenih, što zahtijeva doslednu primjenu procjene rizika u svim fazama postupka i individualizovani pristup zaštiti žrtava. Ovaj podatak pokazuje ponavljajući obrazac porodičnog nasilja, što je od posebnog je značaja i za odlučivanje o vrsti krivičnih sankcija i odmjeravanju kazne u ovim predmetima.

Većina okrivljenih je imala braniocce tokom postupka, a gotovo četvrtina (9) je vodila postupak bez profesionalne pravne pomoći. Branilac po službenoj dužnosti je bio zastupljen u 3 od od 40 predmeta za koje su ovi podaci bili dostupni.

3. Profil žrtava/oštećenih, odnos sa okrivljenim i prisustvo djece

Podaci iz ovog poglavlja pružaju uvid u osnovne karakteristike žrtava, njihov odnos sa okrivljenim, prisustvo djece- žrtava i svjedoka nasilja, informacije o ranijoj izloženosti nasilju i drugim okolnostima koje su relevantne za razumijevanje položaja žrtve u krivičnom postupku.

U svim praćenim predmetima žrtve/oštećene su bile osobe ženskog pola, kako je i bilo predviđeno metodologijom.

3.1. Starosna dob žrtava

Podaci o starosti žrtava nijesu bili dostupni u svim predmetima, jer ovaj podatak nije iznošen tokom postupka.

Dostupni podaci pokazuju da je najmlađa oštećena maloljetna. Među punoljetnim žrtvama, najmlađa je imala 19 godina, najstarija 63 godine, a prosječna starost oštećenih iznosi 38,6 godina. Starosna struktura pokazuje da su žrtve u različitim životnim dobima, bez jasne koncentracije u jednoj starosnoj grupi, što ne omogućava izvođenje zaključaka o starosti kao faktoru rizika. (Tabela br.2)

Starost oštećenih		
Starosni rang	Broj oštećenih	Procenat
18 godina (maloljetna)	1	3,7 %
19–30 godina	6	22,2 %
31–40 godina	9	33,3 %
41–50 godina	7	25,9 %
51–60 godina	3	11,1 %
61+ godina	1	3,7 %
Ukupno (poznata starost)	27	100 %

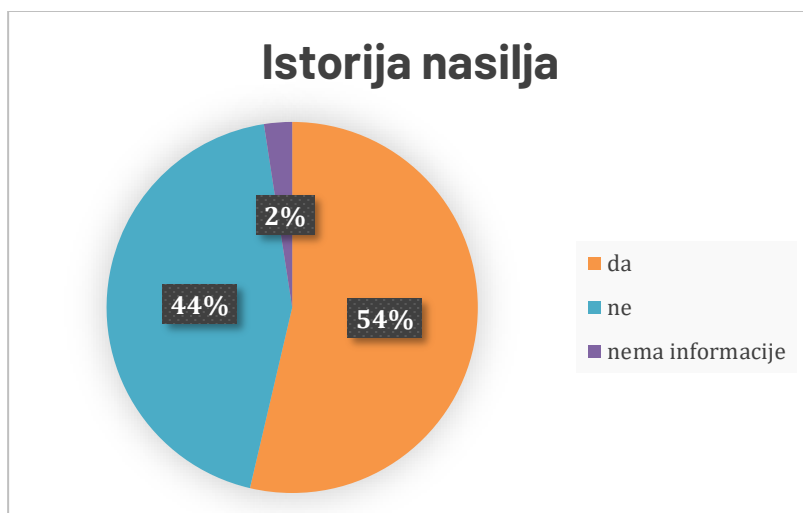
Tabela br.2

3.2. Okolnosti koje ukazuju na posebnu ranjivost žrtava

Kada je riječ o zdravstvenim i drugim specifičnostima koje mogu uticati na povećanu ranjivost žrtava, u dva predmeta je zabilježeno da je oštećena bila trudnica, u jednom predmetu se radilo o onkološkoj pacijentkinji, dok je u jednom slučaju kao relevantno zdravstveno stanje navedena trombofilija. Ovi podaci ukazuju na dodatne faktore ranjivosti žrtava u pojedinim slučajevima.

3.3. Ranija izloženost nasilju

Više od polovine (54%) oštećenih je tokom postupka izjavilo da je nasilje bilo prisutno i ranije. (Grafikon br.2)

Grafikon br.2

Komentari monitorke ukazuju da je u 9 (22%) predmeta nasilje bilo prisutno i prije pokretanja krivičnog postupka, ali da ono nije bilo prijavljivano. Oštećene su navodile da su trpjele fizičko i psihičko nasilje, uključujući uhođenje, proganjanje, kontrolu, ograničavanje kontakata i ekonomsko nasilje, ali da su se odlučile na prijavljivanje tek u kasnijoj fazi. U pojedinim slučajevima nasilje koje nije prijavljivano uključuje i teže oblike fizičkog nasilja, uz nanošenje tjelesnih povreda.

Zabilježeni su i slučajevi u kojima su oštećene ranije prijavljivale nasilje, ali su tokom postupka mijenjale ili povlačile ranije navode. U nekim situacijama su pred sudom negirale nasilje ili tvrdile da njihove ranije izjave date pred tužilaštvom nijesu bile istinite. Ovakva odstupanja u iskazima mogu ukazivati na složen položaj oštećenih, kao i na moguće pritiske, strah ili zavisnost od okrivljenog.

U nekim slučajevima oštećene su isticale da se nasilje dešavalo i prije stupanja u brak, što ukazuje na dugotrajnost nasilnih obrazaca.

3.4. Odnos žrtve i okrivljenog

Kada je riječ o odnosu između oštećene i okrivljenog, u 40 predmeta je odnos jjasno naveden, a nepoznat je u samo jednom posmatranom predmetu (Tabela br.3)

Odnos sa počiniocem	Broj	Procenat
Suprug	16	39,0 %
Bivši suprug	7	17,1 %
Vanbračni partner	6	14,6 %
Bivši vanbračni partner	3	7,3 %
Drugi član porodice	8	19,5 %
Nepoznato	1	2,4 %
Ukupno	41	100 %

Tabela br.3

Podaci pokazuju da se nasilje najčešće dešava u okviru partnerskih odnosa, posebno bračnih odnosa. Ovakva struktura potvrđuje da se nasilje dominantno dešava u odnosima bliskosti i emotivne, ekonomske ili porodične povezanosti, što dodatno komplikuje položaj žrtava tokom krivičnog postupka.

3.5. Prisustvo djece

Podaci pokazuju na značajan broj djece svjeoka nasilja u porodici. U 25 predmeta (61%) žrtve i okrivljeni imaju zajedničku maloljetnu djecu. Prisustvo djece dodatno pojačava složenost situacije u kojoj se žrtve nalaze i ima direktan uticaj na njihove odluke tokom postupka, uključujući spremnost da prijave nasilje ili da istraju u postupku.

Zaključak

Profil oštećenih u praćenim predmetima pokazuje da su žrtve nasilja u porodici žene različitih životnih dobi, najčešće u partnerskim, prvenstveno bračnim odnosima sa okrivljenim. U više od polovine predmeta zabilježeno je i prisustvo zajedničke

maloljetne djece, što dodatno pojačava složenost situacije u kojoj se žrtve nalaze i ima direktan uticaj na njihove odluke tokom postupka, uključujući spremnost da istraju u postupku. Pojedinačne okolnosti povećane ranjivosti, poput trudnoće ili teškog zdravstvenog stanja, dodatno naglašavaju potrebu za pažljivim i individualizovanim pristupom u sudskim postupcima.

Komentari monitorke ukazuju na dugotrajnu izloženost nasilju značajnog broja žrtava, koje nije uvijek prijavljivano, čak ni kada se radilo o težim oblicima koji su za posledicu imali tjelesne povrede. Ovi navodi nijesu uvijek dosljedno razmatrani niti formalno konstatovani u toku postupka. Zabilježeno je i da su žrtve u nekim predmetima mijenjale ili povlačile iskaz, što može ukazivati na pritiske, strah ili zavisnost od okrivljenog. Ovi nalazi potvrđuju potrebu dosledne primjene člana 55 Istanbulske konvencije, koji obavezuje na vođenje krivičnih postupaka za nasilje u porodici po službenoj dužnosti, bez potpunog oslanjanja na iskaz i prisustvo žrtve, uz nastavak postupka i u slučaju povlačenja iskaza ili neaktivnosti žrtve. Takodje, jačanje pristupa zasnovanog na razumijevanju traume nužan je preduslov da se ohrabri učešće žrtava u postuku.

4. Primjena materijalnog prava u predmetima nasilja u porodici

U svim praćenim predmetima postupak se vodio zbog krivičnog djela nasilja u porodici i porodičnoj zajednici, što je i bio primarni kriterijum za odabir predmeta. U 6 od 41 predmeta krivično djelo je ili od strane tužilaštva ili od strane suda prepoznato kao produženo krivično djelo, dok u 35 predmeta nije. Ovo je naročito značajno imajući u vidu da u drugim djelovima upitnika i komentarima monitorke često postoje navodi o ponavljanom ili dugotrajnijem nasilju, koji se ipak rijetko reflektuju kroz ovu pravnu kvalifikaciju.

Utisak monitorke je da su u 29 predmeta svi elementi bića krivičnog djela prepoznati, dok je u 5 predmeta izričito navedeno da nijesu prepoznati. U dodatnih 5 predmeta monitorke su navele da nisu sigurne da li su svi elementi adekvatno prepoznati i obrazloženi. U 2 predmeta podatak nije bio dostupan jer je postupak bio zatvoren za javnost, što je onemogućilo procjenu ovog pitanja.

Monitorke, obrazlažući svoj utisak o kvalifikaciji, navode da se problemi u prepoznavanju elemenata bića krivičnog djela najčešće odnose na psihičko nasilje, kontinuitet nasilnog ponašanja i širi kontekst odnosa između žrtve i okrivljenog, dok se fokus često zadržava na pojedinačnom incidentu.

Zaključak

Kvantifikovani podaci ukazuju da, iako je osnovna kvalifikacija krivičnog djela u praksi uglavnom postavljena u okviru člana 220 KZCG, produženo krivično djelo je prepoznato u manjem broju predmeta (6 od 41), a zabilježeni su i predmeti u kojima nijesu dosljedno razmatrani svi elementi bića krivičnog djela. Ovakva primjena materijalnog prava može dovesti do sužavanja činjeničnog i pravnog okvira postupka i imati direktan uticaj na krajnju kvalifikaciju djela i izbor sankcije, posebno u predmetima u kojima postoje indicije o dugotrajnijem ili ponavljanom nasilju.

5. Procesni aspekti i dokazni postupak

Ovo poglavlje se odnosi na ključne procesne aspekte vođenja postupka i dokazni postupak u predmetima nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Ovaj segment pruža uvid u način na koji se postupak odvija u praksi, koliko je stabilan u procesnom smislu i kako pojedine procesne okolnosti utiču na trajanje postupka i položaj žrtava.

Analizirani podaci pokazuju da tokom praćenih postupaka nije dolazilo do sporova u pogledu nadležnosti. Ovakav nalaz ukazuje da je nadležnost sudova i tužilaštava u ovim predmetima uglavnom jasno utvrđena i da ne predstavlja izvor procesnih zastoja.

Kada je riječ o promjeni postupajućeg tužioca, u 5 predmeta zabilježeno je da je tokom postupka došlo do promjene tužioca, dok u 35 predmeta takve promjene nije bilo; za 1 predmet nema dostupnog podatka jer je postupak tokom trajanja zatvoren za javnost. Iako promjena tužioca nije dominantna pojava, komentari monitoriki ukazuju da je u predmetima u kojima je do nje došlo, ova promjena uticala na kontinuitet postupanja, poznavanje predmeta i dinamiku dokaznog postupka, naročito u složenijim predmetima nasilja u porodici. U nekim slučajevima, umjesto nadležnog državnog tužioca, ročištu su prisustvovali savjetnici u državnom tužilaštvu, dok je u drugim predmetima zabilježeno da su pojedine procesne radnje, poput uzimanja iskaza, sprovodile različite osobe iz istog tužilaštva.

Posebno se izdvaja predmet u kojem su tokom vođenja jednog krivičnog postupka podnošene nove prijave za nasilje, koje su se naknadno pridruživale već započetom postupku. Ovakva procesna dinamika rezultirala je time da su u različitim fazama postupka postupala tri različita tužioca, a trajanje postupka je produženo što je

otežalo obezbjeđivanje kontinuirane i pravovremene zaštite oštećene. U takvom kontekstu, postupak je bio opterećen dodatnim odlaganjima i ponovnim procesnim radnjama, između ostalog i ponavljanim iskazima oštećene, umjesto da nove prijave budu tretirane kao hitne okolnosti koje zahtijevaju pojačanu reakciju i procjenu rizika.

U cjelini, iako izmjene potupajućih tužilaca same po sebi ne predstavljaju povredu procesnih pravila, a često su posljedica organizacionih razloga ili procesnih okolnosti, nalazi ukazuju da u predmetima nasilja u porodici ovakve promjene, naročito u kombinaciji sa pridruživanjem novih prijava tokom trajanja postupka, mogu imati negativan uticaj na kontinuitet krivičnog gonjenja i osjećaj sigurnosti žrtve. Ovi nalazi dodatno potvrđuju značaj dosljednog i koordinisanog postupanja tužilaštva, naročito u predmetima koji ukazuju na eskalaciju nasilja tokom trajanja krivičnog postupka.

U pogledu odlaganja ročišta, podaci ukazuju da je u 26 predmeta dolazilo do odlaganja, dok u 14 predmeta odgađanja nijesu zabilježena; za 1 predmet podatak nije poznat. Ovakav nalaz ukazuje da je odanje ročišta relativno česta pojava u praćenim predmetima. (Tabela br. 4)

Odlaganje ročišta	Broj predmeta	Procenat
Da	26	63,4 %
Ne	14	34,1 %
Bez podatka	1	2,4 %
Ukupno	41	100 %

Tabela br. 4

Komentari monitorke ukazuju da su razlozi za odlaganje ročišta raznovrsni, ali da se mogu grupisati u nekoliko prepoznatljivih kategorija koje se ponavljaju kroz veći broj predmeta.

Izrazito česta grupa razloga odnosi se na odsustvo ili nedostupnost sudskih vještaka medicinske struke. U više predmeta ročišta su odlagana zbog čekanja nalaza i mišljenja vještaka, njihove nemogućnosti da pristupe ročištu, boravka van zemlje ili preopterećenosti. U pojedinim predmetima upravo je vještačenje bilo ključni razlog za produženje trajanja postupka.

Drugu važnu kategoriju čine razlozi vezani za branioca okrivljenog. Komentari ukazuju da su ročišta često odlagana zbog promjene branioca, njihovog izostanka, službenih ili privatnih obaveza, kao i zahtjeva da se braniocu ostavi dodatno vrijeme za upoznavanje sa predmetom ili pripremu završnih riječi. U pojedinim predmetima zabilježena su višestruka odlaganja upravo zbog ponašanja branilaca, što je imalo direktan uticaj na dinamiku postupka.

Među razlozima neispunjavanja procesnih pretpostavki za održavanje ročišta navode se i situacije u kojima se nijesu pojavili okrivljeni, oštećene ili svjedoci, iako su bili uredno pozvani, kao i slučajevi u kojima nijesu mogli biti obezbijeđeni tumači ili dovođenje okrivljenog iz zatvorske ustanove zbog logističkih ograničenja. Posebno se izdvajaju situacije u kojima pozivi nijesu mogli biti uredno dostavljeni, što je u pojedinim predmetima dovelo do višestrukih odgađanja i potrebe da sud ili policija dodatno intervenišu kako bi se obezbijedilo prisustvo svjedoka.

U manjem broju slučajeva odlaganja su bila posljedica zdravstvenog stanja okrivljenog ili oštećene, uključujući liječenje u zdravstvenim ustanovama, kao i organizacionih razloga na strani suda, poput službenog odsustva sudije ili produžetka prethodno zakazanih ročišta.

Istovremeno, komentari sadrže i primjere pozitivne prakse, gdje su postupci završeni na jednom ili dva ročišta kao i predmet u kojem tokom cijelog postupka nije bilo odlaganja ročišta, a sudija je pokazivao izraženu posvećenost efikasnom vođenju postupka, zakazujući ročišta u kratkim vremenskim razmacima i nastojeći da se postupak okonča bez nepotrebnih zastoja. Ovaj primjer potvrđuje da, uz adekvatno procesno upravljanje, predmeti nasilja u porodici mogu biti vođeni efikasno i bez odlaganja.

U cjelini, komentari monitorke ukazuju da se odlaganja ročišta u velikom broju predmeta ne mogu pripisati jednom faktoru, već kombinaciji procesnih, organizacionih i personalnih razloga. Posebno se izdvajaju učestala odlaganja zbog branilaca okrivljenog i sudskih vještaka medicinske struke, što ima direktan uticaj na trajanje postupka i može dodatno opteretiti položaj žrtava, produžavajući period neizvjesnosti i smanjujući osjećaj pravovremene zaštite.

Kada je u pitanju dokazni postupak većini praćenih predmeta optužni akt se oslanjao isključivo na iskaz oštećene i/ili prateću medicinsku i foto-dokumentaciju, uključujući nalaz i mišljenje vještaka (Tabela br. 5).

Oslanjanje optužnog akta isključivo na iskaz oštećene i/ili prateću medicinsku dokumentaciju	Broj predmeta	Procenat
Da	25	61,0 %
Ne	14	34,1 %
Zatvoreno za javnost	1	2,4 %
Postupak u toku	1	2,4 %
Ukupno	41	100 %

Tabela br. 5

Ovakav pristup ukazuje na ograničen obim dokaznih radnji koje nijesu neposredno vezane za učešće žrtve u postupku, što može dovesti u pitanje održivost krivičnog gonjenja u situacijama kada oštećena povuče iskaz, izmijeni ranije navode ili odbije dalju saradnju sa tužilaštvom.

Istovremeno, oslanjanje na dokaze koji su u značajnoj mjeri vezani za iskaz žrtve može predstavljati dodatno opterećenje za oštećenu, jer joj nameće ulogu ključnog nosioca postupka. U kontekstu nasilja u porodici, gdje su žrtve često izložene pritiscima okruženja, emocionalnoj, ekonomskoj ili porodičnoj zavisnosti, kao i strahu od ponovnog nasilja, ovakav dokazni pristup povećava rizik od procesne neuspješnosti upravo u situacijama koje su u praksi česte – povlačenja prijave, promjene iskaza ili odustajanja od aktivnog učešća u postupku.

U manjem broju predmeta zabilježeno je da tužilaštvo pribavlja i dodatne dokaze koji prevazilaze iskaz oštećene i prateću medicinsku dokumentaciju (fotoelaborat lica mjesta, snimci sa nadzornih kamera, svjedoci, evidencija poziva, sms komunikacije...), čime se dodatno argumentuje optužni akt i smanjuje zavisnost krivičnog gonjenja od ponašanja žrtve tokom postupka. Ovi nalazi ukazuju na značaj proaktivnijeg dokaznog postupanja u predmetima nasilja u porodici, u cilju obezbjeđivanja djelotvorne zaštite žrtava i stabilnosti krivičnog postupka, nezavisno od pritiska kojima žrtve mogu biti izložene.

Kada je u pitanju odustajanje žrtve od svjedočenja, podaci pokazuju da je u 8 predmeta evidentirano da je oštećena iskoristila zakonsko pravo da ne svjedoči, dok u 30 predmeta takvo odustajanje nije zabilježeno; u 3 predmeta ovaj podatak izostaje jer su postupci u toku ili su u pojedinim fazama bili isključeni za javnost. U većini slučajeva u kojima je došlo do odustajanja, oštećene su navodile da su se u

međuvremenu pomirile sa optuženim, što ukazuje da je odustajanje od svjedočenja često motivisano nastojanjem da se olakša položaj okrivljenog u krivičnom postupku.

Međutim, ovi podaci ukazuju na potrebu da se pomirenje u slučajevima partnerskog nasilja sagledava sa posebnim oprezom, imajući u vidu specifičnu dinamiku nasilnih odnosa, prisutne obrasce kontrole i nerijetke pritiske kojima su žrtve izložene. Zapažanja monitorke potvrđuju da formalne izjave o pomirenju ne moraju nužno odražavati stvarni odnos između stranaka – u jednom predmetu monitorka je, neposredno prije ročišta, u hodniku suda zabilježila da je optuženi povišenim tonom, verbalno pritiskao oštećenu, iako je pred sudom izjavljeno da su se pomirili i da je oštećena odustala od svjedočenja. Ovakvi primjeri dodatno ukazuju na značaj da se pri procjeni rizika i donošenju procesnih odluka ne polazi isključivo od formalnih izjava stranaka, već da se u obzir uzme poznavanje dinamike nasilja i širi kontekst odnosa, ponašanje okrivljenog i potencijalni rizici po bezbjednost i autonomiju žrtve.

U odnosu na predmete u kojima oštećene nijesu odustale od svjedočenja i u kojima je bilo moguće pratiti njihov iskaz tokom postupka, u četvrtini slučajeva zabilježena je promjena iskaza žrtve u odnosu na ranije navode. U većini predmeta, međutim, iskaz oštećene ostao je konzistentan tokom postupka. (Tabela br. 6)

Promjena iskaza oštećene	Broj predmeta	Procenat
Da	8	26,7 %
Ne	22	73,3 %
Ukupno	30	100 %

Tabela br. 6

Komentari monitorke potvrđuju da se promjene iskaza oštećenih rijetko odnose na potpuno proizvoljno ili neobjašnjivo odstupanje, već su u najvećem broju slučajeva praćene objašnjenjima koja ukazuju na specifične okolnosti u kojima je prvobitni iskaz dat. Oštećene su navodile da su u trenutku davanja izjave bile pod stresom, u strahu, u alkoholisanom stanju, trudne, zdravstveno opterećene ili emocionalno uznemirene, te da se ne sjećaju svih detalja ili da nijesu bile „svoje“. U pojedinim slučajevima promjena iskaza odnosila se na umanjivanje težine nasilja ili reinterpretaciju događaja kao međusobne svađe, pri čemu su oštećene preuzimale dio odgovornosti na sebe, kako bi olakšale položaj optuženog u postupku.

Značajan broj komentara povezuje promjenu ili relativizaciju iskaza sa pomirenjem sa okrivljenim ili izraženom potrebom za očuvanjem porodične zajednice, naročito u kontekstu brige o djeci, trudnoće ili ozbiljnog zdravstvenog stanja djeteta. U takvim situacijama oštećene su pred sudom naglašavale da ne osjećaju strah, tražile ukidanje mjera nadzora i izražavale uvjerenje da se nasilje neće ponoviti. Istovremeno, zapažanja monitorke i reakcije sudija (upozorenja na neusklađenost iskaza i podsjećanje na krivičnu odgovornost za lažno svjedočenje) ukazuju da su razlike između iskaza kod tužilaštva i na sudu bile uočljive i procesno relevantne.

Ovi kvalitativni nalazi dodatno objašnjavaju kvantitativni podatak da je u približno četvrtini predmeta zabilježena promjena iskaza kod žrtava koje nijesu odustale od svjedočenja. Oni ukazuju da promjenu iskaza žrtava u predmetima nasilja u porodici ne treba automatski tumačiti kao pitanje vjerodostojnosti oštećene, već kao rezultat složenih odnosa moći, emocionalne i porodične zavisnosti, straha od posljedica i pritiska okruženja, koji su karakteristični za partnersko nasilje. Upravo zbog toga, promjene iskaza zahtijevaju pažljivo, kontekstualno sagledavanje i ne bi smjele biti jedini ili odlučujući osnov za procjenu osnovanosti optužbe ili kredibiliteta žrtve.

Kada je u pitanju senzibilisanost procesnih aktera, komentari monitorke u velikoj mjeri ukazuju da je u većini praćenih predmeta postupanje sudija, tužilaca i ostalih procesnih aktera bilo profesionalno i korektno, uz vidljiv napor da se obezbijedi dostojanstven i bezbjedan ambijent za oštećene. Posebno se ističu primjeri u kojima su sudije pokazivale visok stepen senzibiliteta za specifičnosti rodno zasnovanog nasilja – objašnjavale prava oštećenih na jasan i pristupačan način, vodile računa o njihovom fizičkom i psihičkom stanju, spjerećavale neposredni kontakt ili verbalnu komunikaciju između oštećene i okrivljenog, intervenisale u situacijama kada je postojala potreba za dodatnom zaštitom ili smirivanjem žrtve. U pojedinim predmetima sudije su prilagođavale tok ročišta zdravstvenom stanju oštećene, prekidale postupak ili angažovale hitnu pomoć, što predstavlja važan pokazatelj prakse usmjerene na zaštitu dostojanstva žrtve.

Medjutim, komentari ukazuju i na određene propuste i neujednačenost u odnosu prema žrtvama. U pojedinim slučajevima zabilježen je oštiji ili neprijatan ton sudije prema oštećenoj, izražene facijalne reakcije ili lični komentari koji su mogli uticati na osjećaj nelagode ili straha kod žrtve, tokom davanja iskaza. Takođe, uočeni su primjeri u kojima su akteri postupka, van same sudnice, dozvoljavali kontakt između oštećene i okrivljenog, što nosi potencijalni rizik po žrtvu, naročito u kontekstu prethodnog nasilja i dinamike moći u partnerskim odnosima. U dijelu predmeta ukazano je i na problem dugotrajnosti postupka i ponovljenog saslušavanja oštećenih, što može dovesti do dodatne retraumatizacije.

Kao primjer dobre prakse naročito se izdvaja postupanje sudije koji je tokom cijelog postupka pokazivao visok stepen senzibilisanosti prema žrtvi rodno zasnovanog nasilja, vodio ispitivanje pažljivo i odmjereno, davao prostor oštećenoj da se izrazi bez dodatnog pritiska i aktivno sprečavao svaki vid neprimjerenog ponašanja okrivljenog. Sudija je jasno objašnjavao prava i procesne korake, a istovremeno obezbijedio da se postupak vodi u atmosferi sigurnosti i poštovanja dostojanstva žrtve.

Kao primjer loše prakse izdvojeno je ponašanje branioca okrivljenog u jednom predmetu, koji je tokom postupka nastupao neprimjereno i degradirajuće, ne samo prema oštećenoj, već i prema sudu. Njegovo ponašanje je ometalo tok postupka i zahtijevalo intervencije obezbjeđenja, što je dodatno opterećivalo žrtvu i narušavalo osjećaj sigurnosti u sudnici. Ovakvo postupanje je suprotno standardima profesionalnog i etičkog ponašanja advokata i ukazuje na potrebu za dosljednijom reakcijom suda u zaštiti žrtve od sekundarne viktimizacije. Pored toga, neophodno je snažnije uključivanje Advokatske komore i disciplinskog tužioca, čija je uloga u odnosu na kršenje Etičkog kodeksa advokata dosada bila zanemarljiva.

Zaključak

Nalazi iz ovog poglavlja ukazuju da se krivični postupci u predmetima nasilja u porodici u većini slučajeva odvijaju uz jasno utvrđenu nadležnost i prepoznatljiv profesionalni okvir postupanja. Promjene postupajućih tužilaca zabilježene su u manjem broju predmeta i uglavnom su posljedica organizacionih ili procesnih okolnosti, dok komentari monitorke potvrđuju da su procesni akteri u većini slučajeva pokazivali odgovarajući stepen senzibilisanosti i profesionalnosti u radu sa oštećenima. Zabilježeni su i primjeri efikasnog vođenja postupka, bez odlaganja ročišta, što ukazuje da postoje kapaciteti i dobra praksa za pravovremeno i stabilno procesuiranje ovih predmeta.

Istovremeno, nalazi ukazuju na određene izazove koji se ponavljaju u jednom broju predmeta i koji mogu uticati na trajanje postupka i položaj žrtava. Učestala odlaganja ročišta u više od polovine praćenih postupaka, mahom zbog nedostupnosti sudskih vještaka medicinske struke ili postupanja branilaca okrivljenih, kao i činjenica da se dokazni postupak uglavnom oslanjao na iskaz oštećene i prateću medicinsku dokumentaciju, ukazuju na potrebu za dodatnim jačanjem procesne stabilnosti. Potrebno je uložiti dodatne napore za obezbjeđivanje dokaza i za one oblike nasilja

koji ne izazivaju fizičke posledice, poput psihičkog zlostavljanja, uznemiravanja i proganjanja, koji gotovo uvijek karatkerišu partnersko i porodično nasilje

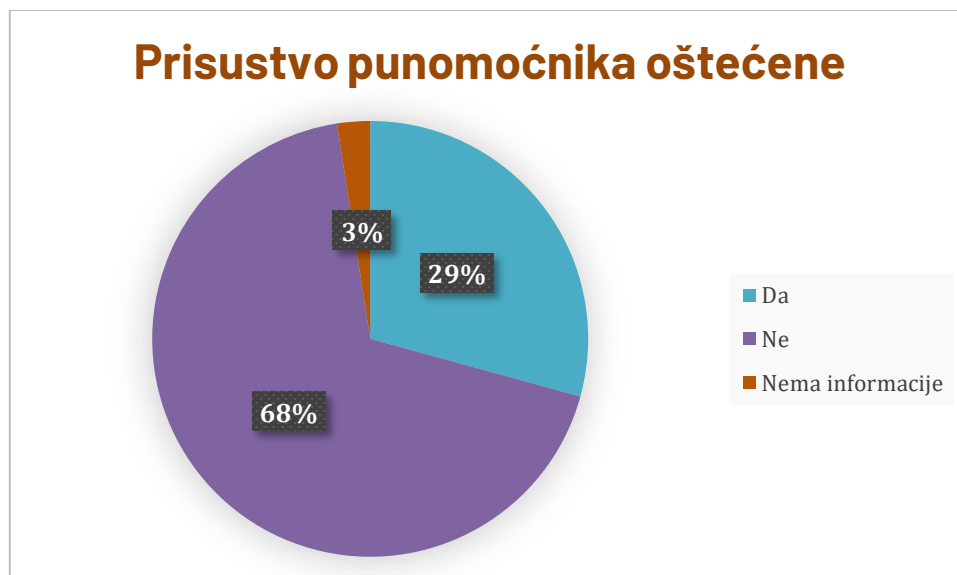
Podaci o odustajanju od svjedočenja i promjenama iskaza oštećenih potvrđuju složenost položaja žrtava u partnerskom i porodičnom nasilju, te potrebu da se ovakve procesne situacije sagledavaju kontekstualno, uz uvažavanje dinamike nasilja i potencijalnih pritisaka kojima su oštećene izložene.

Veoma ohrabruju uočeni primjeri senzibilisanog, rodno osjetljivog i efikasnog postupanja pravosudnih organa i potvrđuju da institucionalni sistem raspolaže kapacitetima za unapređenje prakse i dosljednu primjenu standarda zaštite žrtava.

6. Podrška žrtvi tokom postupka

Ovo poglavlje bavi se analizom različitih oblika podrške koji su bili dostupni ili obezbijedeni žrtvama tokom sudskog postupka. Ovaj segment omogućava kvantifikovan uvid u prisustvo formalne i neformalne podrške žrtvama, kao i sagledavanje uloge institucija i organizacija u obezbjeđivanju podrške tokom sudskog postupka.

Podaci pokazuju da u većini predmeta oštećene nijesu imale punomoćnika (28), a da su profesionalno zastupane u manje od trećine praćenih predmeta (12) (Grafikon br. 3)

Grafikon br. 3

Ovakav nalaz ukazuje da značajan broj žrtava nasilja u porodici ne koristi besplatnu pravnu pomoć, te da učestvuju u krivičnom postupku bez stručne pravne podrške, što izvjesno utiče na njihovu informisanost, procesni položaj i sposobnost da aktivno ostvaruju svoja prava tokom postupka.

Oštećene su samostalno angažovale punomoćnike u čak 7 od 12 postupaka u kojima su imale profesionalno zastupanje. U jednom od tih slučajeva, punomoćnik je prisustvovao samo jednom ročištu.

U samo 3 postupka oštećena je angažovala punomoćnika posredstvom sudske službe za besplatnu pravnu pomoć, dok u 2 predmeta nema informacije na koji način je angažovan punomoćnik. (Tabela br. 7)

Način obezbjeđivanja punomoćnika	Broj predmeta	Procenat*
Sama angažovala punomoćnika	7	58,3 %
Besplatna pravna pomoć	3	25,0 %
Nema informacije o načinu angažovanja	2	16,7 %
Ukupno	12	100 %

Tabela br. 7

Komentari monitorke ukazuju da, u pojedinim predmetima u kojima je bio prisutan punomoćnik, njegova uloga nije uvijek bila aktivna ili vidljiva tokom ročišta.

Kada je riječ o stručnoj pomoći žrtvi/oštećenoj u sudnici, ovaj vid podrške nije evidentiran ni u jednom predmetu. Ovaj nalaz je zabrinjavajući, s obzirom na emocionalnu zahtjevnost ovih procesa i evidentnu potrebu za psihološkom podrškom tokom sudskog postupka..

U dva predmeta žrtve su bile maloljetne. Mali broj ovih slučajeva može ukazivati na nedovoljne napore da se prepozna nasilje prema djeci, uključujući i svjedočenje nasilju . Evidentna je i potreba za dodatnim procesnim i zaštitnim mjerama u postupcima u kojima učestvuju maloljetna lica.

Podaci dalje pokazuju da pratnja službe za podršku žrtvama i svjedocima nije zabilježena ni u jednom predmetu, što ukazuje da se institucionalni mehanizmi

podrške žrtvama i svjedocima rijetko koriste iako su dostupni u oba suda u kojima je vršen monitoring.

Kada je riječ o pratnji porodice ili prijatelja u svojstvu povjerljivog lica , ovaj oblik podrške je zabilježen u 8 predmeta, u 30 predmeta žrtva nije imala ovakvu pratnju, a u 2 predmeta ovaj podatak nije poznat. Ovakvi nalazi ukazuju na to da su žrtve tokom postupka najčešće prinudjene da se oslanjaju na sopstvene kapacitete, bez prisustva bliskih osoba ili lica koje bi mogle pružiti emocionalnu podršku.

Prisustvo predstavnika specijalizovanih nevladinih organizacija evidentirano je u samo 5 predmeta, od 38 predmeta. Za 2 predmeta nema informacije jer su bili zatvoreni za javnost ili postupci u toku. Komentari monitorke ukazuju da je u predmetima u kojima su predstavnici NVO bili prisutni, žrtvama bila pružena adekvatna i dugotrajna podrška, uključujući pomoć u razumijevanju postupka i emocionalnu stabilizaciju tokom suđenja.

Zaključak

Nalazi ovog poglavlja ukazuju da je podrška žrtvama tokom krivičnog postupka u većini praćenih predmeta ograničena i nedovoljno sistematizovana. Većina oštećenih učestvovala je u postupku bez profesionalnog pravnog zastupanja, dok su one koje su imale punomoćnika (manje od trećine praćenih predmeta) najčešće same snosile troškove njegovog angažmanai. Korišćenje besplatne pravne pomoći zabilježeno je u samo 3 predmeta, što ukazuje na to da ovaj mehanizam nije dovoljno dostupan ili prepoznat u praksi.

Istovremeno, tokom praćenih postupaka nije evidentirano prisustvo stručne ili institucionalne podrške žrtvama u sudnici, uključujući službe za podršku žrtvama i svjedocima. U tom kontekstu, poseban značaj imaju specijalizovani servisi nevladinih organizacija koje pružaju podršku ženama sa iskustvom nasilja, jer se pokazalo da njihovo prisustvo, iako nedovoljno , doprinosi većoj informisanosti i osjećaju sigurnosti žrtava tokom postupka. U cjelini, zapažanja monitorke pokazuju značajne praznine u sistemu podrške, da žrtve uglavnom nijesu imale institucionalnu ili stručnu podršku tokom boravka u sudnici, te da su se oslanjale isključivo na sopstvene kapacitete.

7. Zaštita privatnosti

Ovo poglavlje odnosi se na pitanja zaštite privatnosti žrtava tokom sudskog postupka, uključujući način ispitivanja žrtve, postupanje u vezi sa njenim privatnim okolnostima, razmatranje zdravstvenog stanja i prisustvo javnosti na glavnom pretresu. Ovaj segment pruža uvid u to u kojoj mjeri se tokom postupka poštuje dostojanstvo žrtve i sprječava sekundarna viktimizacija.

Podaci pokazuju da su pitanja o prethodnom životu ili seksualnom ponašanju žrtve/oštećene postavljana u samo jednom predmetu 1 predmetu, gdje je advokat odbrane u nekoliko navrata pominjao bivšeg supruga oštećene i postavljao pitanja u vezi sa razlozima njihovog razvoda, što nije bilo relevantno za predmet postupka. Monitorica navodi: *“Sudija je reagovala profesionalno i nije dozvolila postavljanje takvih pitanja, sprječavajući time dalje zadiranje u privatni život oštećene i štiteći njeno dostojanstvo.”*

Jedan od kriterijuma zaštite privatnosti odnosio se na zdravstveno stanje žrtve/oštećene, pri čemu je važno istaći da se ovo pitanje ne odnosi na zdravstvene posljedice nasilja (tjelesne povrede ili psihička stanja nastala kao posljedica nasilja), već na to da li je zdravstveno stanje žrtve koje nije relevantno za krivični postupak bilo pominjano ili korišćeno na štetu žrtve odnosno dovesti do relativizacije nasilja ili ublažavanja odgovornosti učinioca nasilja. Zabilježen je primjer gdje je branilac okrivljenog zahtijevao dodatno medicinsko vještačenje, tvrdeći da su povrede kod oštećene posledica njenog zdravstvenog stanja, a ne porodičnog nasilja kojem je bila izložena. Sudija je ovaj zahtjev odbio, jer se vještak o tome već izjasnio, navodeći da evidentirane modrice nisu nastupile kao posledica zdravstvenog stanja oštećene. U cjelokupnom uzorku praćenih predmeta, identifikovane su svega dvije žrtve sa evidentiranim specifičnim zdravstvenim stanjima. Ovakvi slučajevi ukazuju na potrebu pažljive procjene posledica nasilnog ponašanja okrivljenog, kako bi se izbjeglo da zdravstvena ranjivost žrtve utiče na umanjivanje njegove odgovornosti.

Podaci o prisustvu javnosti na glavnom pretresu pokazuju da je u 36 praćenih predmeta pretres bio javan, dok je u 5 predmeta javnost bila isključena, pretežno u situacijama u kojima su oštećena bila i djeca. e, javnost je bila isključena u nekim segmentima postupka.

Praksa nije bila u potpunosti ujednačena u pogledu prisustva stručne javnosti: u pojedinim predmetima sudije su dozvoljavale prisustvo monitorici kao predstavnicu stručne javnosti, dok u drugim predmetima njihovo prisustvo nije bilo omogućeno.

Zaključak

U cjelini, nalazi ovog poglavlja ukazuju da se u većini praćenih predmeta poštuje privatnost i dostojanstvo žrtava nasilja u porodici, te da sudovi u značajnoj mjeri prepoznaju rizik od sekundarne viktimizacije. Neprimjerena pitanja koja zadiru u privatni život žrtava bila su rijetka, a i kada su se pojavila, sudije su reagovale profesionalno i senzibilno, sprječavajući dalje zadiranje u privatnost oštećenih. Praksa isključivanja javnosti je rijetka i zabilježena je u predmetu u kojem je oštećeno bilo dijete.

Istovremeno, nalazi ukazuju na potrebu da se kontinuirano vodi računa o mogućim pokušajima odbrane da manipulira podacima o privatnom životu i zdravstvenom stanju žrtvama, u cilju relativizacije nasilja i umanjivanja odgovornosti okrivljenog.. Iako ovakve situacije nijesu bile česte u posmatranom uzorku, specifičnosti partnerskog nasilja zahtijevaju dosljedan i preventivan pristup u zaštiti privatnosti žrtava. Neujednačena praksa u pogledu prisustva stručne javnosti dodatno ukazuje na prostor za preciznije smjernice koje bi omogućile balans između zaštite privatnosti i transparentnosti postupka, uz prioritizaciju očuvanja dostojanstva i sigurnosti žrtava.

8. Informisanje žrtava

Metodološke napomene o dostupnosti podataka

U ovom dijelu istraživanja, analiziran je sadržaj informisanja žrtava/oštećenih o njihovim pravima tokom krivičnog postupka. Dakle, nije analizirano samo to da li je informisanje sprovedeno, već prvenstveno o kojim konkretnim pravima su žrtve bile upoznate, u skladu sa unaprijed definisanim setom prava iz upitnika.

Važno je istaći da za pet predmeta izostaju podaci iz objektivnih razloga: u četiri predmeta žrtva do momenta monitoringa nije davala iskaz, dok u jednom predmetu monitorici nije bilo dozvoljeno prisustvo zbog činjenice da je žrtva maloljetna osoba. Ovi slučajevi se stoga ne mogu tumačiti kao izostanak informisanja, već kao ograničenje praćenja u konkretnoj fazi postupka.

Informisanje o osnovnim procesnim pravima

Procesno pravo	Broj predmeta	Procenat*
Pravo da bude oslobođena od dužnosti svjedočenja (član 109 ZKP)	30	83,3 %
Pravo da uskrati odgovor na pojedina pitanja (član 111 ZKP)	25	69,4 %
Upoznata sa pravima u vezi sa načinom saslušanja svjedoka (član 113 ZKP)	23	63,9 %
Ostvarivanje prava na punomoćnika (član 64 st. 2 ZKP)	22	61,1 %
Pravo na besplatnu pravnu pomoć (Zakon o BPP)	20	55,6 %
Pravo na upotrebu svog jezika – tumač (član 8 ZKP)	9	25,0 %
Pravo na pratnju povjerljivog lica (ZZNP)	2	5,6 %

Napomena: Zbir procenata prelazi 100%, jer je u pojedinim predmetima oštećenim saopšteno više procesnih prava istovremeno. Procenti su obračunati u odnosu na ukupan broj analiziranih predmeta.

Tabela br. 8

Podaci prikazani u tabeli ukazuju da su oštećene u većini praćenih predmeta bile informisane o osnovnim procesnim pravima predviđenim Zakonikom o krivičnom postupku, ali i da obim i struktura tih informacija nijesu ujednačeni..

Najčešće saopštavano pravo (83,3%) je bilo pravo oštećene da bude oslobođena od dužnosti svjedočenja (član 109 ZKP). što ukazuje da sudovi uglavnom vode računa o ovom procesnom pravu. Takođe, u dvije trećine predmeta oštećene su bile upoznate sa pravom da uskrate odgovor na pojedina pitanja (član 111 ZKP) i u više od polovine sa pravima koja se odnose na način saslušanja svjedoka (član 113 ZKP), što doprinosi formalnoj zaštiti od pritiska tokom ispitivanja.

Informisanje o pravima koja podrazumijevaju dodatnu podršku

Za razliku od osnovnih procesnih prava, informisanje o pravima koja podrazumijevaju dodatne mehanizme podrške ili aktivnije institucionalno uključivanje bilo je znatno rjeđe. Tako je o pravu na besplatnu pravnu pomoć informisano tek malo više od polovine žrtava. O pravu na pratnju povjerljivog lica informisane su samo dvije žrtve .

O pravu na upotrebu sopstvenog jezika uz pomoć tumača upoznato samo 9 žrtava, pri čemu niža učestalost njegovog saopštavanja može biti posljedica toga što se postupak u većini slučajeva odvijao na maternjem jeziku oštećene, pa ovo pravo nije bilo praktično relevantno. I komentari monitorke potvrđuju da je informisanje o mogućnostima podrške izuzetno rijetka praksa, što se vidi i iz zapažanja: „U postupcima koje sam do sada pratila, veoma rijetko se dešava da sudija informiše oštećenu o pravu na besplatnu pravnu pomoć ili mogućnostima dobijanja podrške.“ U pojedinim predmetima, informacije o podršci žrtve su dobijale nezavisno od suda, najčešće kroz kontakt sa specijalizovanim nevladinim organizacijama, što ukazuje na važnu, ali sistemski nedovoljno integrisanu ulogu ovih servisa.

Ovakva raspodjela ukazuje da se informisanje o pravima i dalje dominantno fokusira na procesne garancije neposredno vezane za davanje iskaza, dok se prava koja mogu imati širi značaj za osjećaj sigurnosti, podršku i osnaživanje žrtve u postupku rjeđe nude u praksi.

Način i vrijeme informisanja žrtava o pravima

U svim predmetima u kojima su oštećene saslušane, informisanje o njihovim pravima vršeno usmeno, na samom ročištu, najčešće neposredno prije davanja iskaza. Iako ispunjava zakonsku obavezu, ovakva praksa, može umanjiti stvarni domet ovih prava, imajući u vidu emocionalno stanje žrtava, 32 lemen povezan sa prisustvom u sudnici i složenost samih prava o kojima se govori.

, što može. Ovo je naročito važno u kontekstu nasilja u porodici, gdje žrtvama često nedostaje dovoljno vremena, podrške i prostora da razumiju značaj pojedinih prava i da ih aktivno koriste tokom cijelog krivičnog postupka.

Informisanje žrtava o toku postupka i preduzetim radnjama

Podaci pokazuju da je u manje od polovine predmeta žrtva bila obaviještena o radnjama tužioca, sudije i drugih učesnika u postupku, dok u skoro polovini slučajeva takvo obavještanje nije zabilježeno.

Ovakav nalaz ukazuje na neujednačenu praksu informisanja žrtava o toku i sadržaju postupka, iako je riječ o 32 lement koji je od suštinskog značaja za osjećaj uključenosti, sigurnosti i povjerenja žrtava u institucije. (Tabela br. 9)

Obaviještena o radnjama u postupku	Broj predmeta	Procenat*
Da	18	43,9 %
Ne	20	48,8 %
Nema informacije	3	7,3 %
Ukupno	41	100 %

Tabela br.9

Komentari monitorke ukazuju da u 48,8 % predmeta nije bilo razgovora o radnjama koje su se preduzimale u postupku, niti su oštećene dobijale pojašnjenja o fazi u kojoj se predmet nalazi. Zabrinjava podatak da u je nekim od ovih slučajeva izostalo svako obraćanje oštećenoj u vezi sa postupkom, dok su u drugima zabilježeni pokušaji kontakta koji nijesu dali rezultat. Ovi nalazi ukazuju da samo vođenje postupka ne podrazumijeva i stvarno informisanje žrtve o njegovom toku.

U 43,9 % predmeta u kojima je odgovor na pitanje informisanja žrtava o toku postupka bio pozitivan, komentari pokazuju različit nivo kvaliteta informisanja. U nekim slučajevima informisanje je bilo šturo i parcijalno, dok je u pojedinim predmetima žrtva bila detaljno upoznata sa procesnim dešavanjima. Tako je u jednom predmetu navedeno: „Oštećena je upoznata sa činjenicom da je okrivljeni dao iskaz, da su izjavu u tom trenutku dali pojedini svjedoci, da se čeka saslušanje drugih, kao i da se okrivljeni nalazi u pritvoru zbog opstruiranja postupka i nepojavljivanja na zakazanim ročištima.“ Ovakvi primjeri ukazuju na dobru praksu, jer žrtvi omogućavaju da razumije dinamiku postupka i razloge eventualnog trajanja ili odlaganja.

Zaključak

Nalazi ovog dijela istraživanja ukazuju da je informisanje žrtava o njihovim pravima u krivičnom postupku formalno prisutno u većini praćenih predmeta, ali da je po obimu, sadržaju i načinu sprovođenja neujednačeno i ograničenog dometa. Žrtve su najčešće bile upoznate sa osnovnim procesnim pravima neposredno vezanim za davanje iskaza, poput prava da budu oslobođene dužnosti svjedočenja ili prava da

uskrate odgovor na pojedina pitanja. Ova prava sudovi uglavnom dosljedno saopštavaju, što ukazuje na poštovanje minimalnih zakonskih standarda.

Istovremeno, prava koja podrazumijevaju dodatne mehanizme podrške, kao što su pravo na besplatnu pravnu pomoć, pratnju povjerljivog lica ili informisanje o dostupnim oblicima pomoći, znatno su rjeđe saopštavana. Ovakva praksa ukazuje da se informisanje žrtava i dalje dominantno posmatra kroz prizmu procesnih obaveza, dok se aspekti podrške, osnaživanja i sigurnosti žrtava nedovoljno sistematski integrišu u postupak.

Poseban izazov predstavlja način i vrijeme informisanja. Informacije se gotovo isključivo saopštavaju usmeno, na jednom ročištu i neposredno prije davanja iskaza, bez kontinuiteta tokom trajanja postupka. Imajući u vidu emocionalno stanje žrtava, stres i složenost pravnih informacija, ovakav pristup može značajno umanjiti stvarno razumijevanje i mogućnost aktivnog korišćenja prava.

Dodatno zabrinjava podatak da je u manje od polovine predmeta zabilježeno informisanje žrtava o toku postupka i preduzetim radnjama. U značajnom broju slučajeva žrtve nijesu dobijale pojašnjenja o fazi postupka, niti o aktivnostima tužilaštva i suda, što ukazuje na neujednačenu i nedovoljno razvijenu praksu komunikacije sa žrtvama. Iako su u pojedinim predmetima evidentirani primjeri dobre prakse, oni nijesu pravilo, već izuzetak.

U cjelini posmatrano, nalazi potvrđuju da formalno postojanje krivičnog postupka i osnovno informisanje o procesnim pravima ne garantuju i stvarnu informisanost žrtava. Za unapređenje položaja žrtava neophodno je obezbijediti kontinuirano, sadržajno i razumljivo informisanje, uz veći fokus na prava koja doprinose osjećaju sigurnosti, podrške i aktivnog učešća žrtve tokom cijelog krivičnog postupka.

9. Bezbjednost žrtve

Bezbjednost žrtve prije i tokom trajanja krivičnog postupka analizirana je kroz više aspekata, kao što su: primjena mjera ograničenja slobode prema optuženom, kontakt između žrtve i učinioca, ponašanje optuženog i njegovog branioca prema žrtvi u sudnici, kao i reakcija suda u situacijama koje su mogle ugroziti bezbjednost ili dostojanstvo žrtve. Ovaj segment pruža uvid u to da li se bezbjednosti žrtve pristupa preventivno i sistematski ili reaktivno i parcijalno.

U nešto više od polovine praćenih predmeta (56,1 %) zabilježeno je da su preduzete određene mjere koje mogu imati uticati na bezbjednost žrtve tokom trajanja krivičnog postupka.. (Tabela br. 10)

Preduzete mjere za bezbjednost	Broj predmeta	Procenat
Da	23	56,1 %
Ne	16	39,0 %
Nema informacije	2	4,8 %
Ukupno	41	100 %

Tabela br. 10

Ipak, u značajnom broju predmeta (39,0 %) takve mjere nijesu evidentirane, što upućuje na neujednačenu primjenu zaštitnih mehanizama. U jednom predmetu procjena nije bila moguća jer žrtva do završetka praćenja nije prisustvovala suđenju, a informacije nisu bile dostupne za jedan predmet koji je bio zatvoren za javnost.

Gotovo polovinu primijenjenih mjera čine mjere nadzora kao samostalna mjera, dok je pritvor određen u nešto manje od polovine predmeta. U tri predmeta je zabilježena kombinovana primjena pritvora i mjera nadzora.

Vrsta mjere	Broj predmeta	Procenat
Mjere nadzora (bez pritvora)	11	47,8 %
Pritvor (bez mjera nadzora)	9	39,1 %
Pritvor i mjere nadzora (kombinovano)	3	13,0 %
Ukupno (sa jasnim podatkom)	23	100 %

Tabela br. 11

Razlozi za određivanje pritvora i mjera nadzora, najčešće se odnose na bojazan od ponavljanja krivičnog djela, a zatim na opasnost od uticaja na svjedoke i ometanja postupka.

Podatak da u gotovo polovini predmeta nije bilo primijenjenih mjera ukazuje na neujednačenu praksu procjene potrebe za određivanjem procesnih mjera obezbjeđenja, uključujući i onih koje mogu imati indirektan zaštitni efekat na žrtvu (npr. zabrana prilaska i kontakta).

Kada je u pitanju kontakt žrtve i počinioca tokom trajanja krivičnog postupka, podaci pokazuju da je u 18 predmeta evidentiran kontakt, dok u 23 predmeta takav kontakt nije zabilježen.

Međutim, kvalitativna analiza zapažanja monitorke ukazuje da kontakt između žrtve i učinioca ima različite oblike i intenzitet, sa potencijalno ozbiljnim implikacijama po bezbjednost žrtve. U najmanje:

- 5 predmeta izričito se navodi da su žrtva i okrivljeni u kontinuiranom kontaktu,
- 2 predmeta navodi se da je došlo do pomirenja ili nastavka zajedničkog života,
- u ostalim slučajevima kontakt se odnosi na susrete u sudnici ili u prostorijama suda, bez adekvatnog razdvajanja.

Ovi nalazi ukazuju da pomirenje ili nastavak odnosa između žrtve i okrivljenog nije izolovana pojava, već dio šireg obrasca u kojem krivični postupak teče paralelno sa obnovljenim ili održanim ličnim odnosom. Takve situacije nose višestruke rizike: one mogu uticati na osjećaj bezbjednosti žrtve, njenu spremnost da aktivno učestvuje u postupku, kao i na promjene iskaza i relativizaciju nasilja, što su i pokazali nalazi prethodnih poglavlja.

Kada je riječ o ponašanju okrivljenog u sudnici, u 39 predmeta nije bilo potrebe za posebnom reakcijom suda, jer ponašanje nije izlazilo iz okvira procesno prihvatljivog. Nasuprot tome, u 2 predmeta zabilježeno je ponašanje koje je zahtijevalo sudsku intervenciju, a koje se ogledalo u verbalnim provokacijama, prijetećem ili zastrašujućem ponašanju, kao i neprimjerenom obraćanju žrtvi. U oba slučaja optuženi su opomenuti od strane sudije, što je evidentirano i u zapisniku. U jednom od ova dva slučaja sudija je, radi predostrožnosti. Pozvao obezbjeđenje,

Jedan od ispitivanih kriterijuma bezbjednosti je i taj da li je oštećena tokom suđenja iskazala strah ili zabrinutost. Podaci iz tabele pokazuju da u većini praćenih predmeta nije evidentiran osjećaj ugroženosti žrtve tokom suđenja, ali je u manjem, ali značajnom broju slučajeva (26,8%) oštećena iskazala strah ili zabrinutost. U

pojedinin predmetima procjena nije bila moguća zbog toga što oštećena nije prisustvovala ročištu ili jer nije bilo dostupnih informacija u trenutku monitoringa.(Tabela br. 12)

Da li je oštećena iskazala strah ili zabrinutost	Broj predmeta	Procenat
Da	11	26,8 %
Ne	26	63,4 %
Nije prisustvovala suđenju	2	4,9 %
Nema informacije	2	4,9 %
Ukupno	41	100 %

Tabela br. 12

U kontekstu ovog istraživanja, od izuzetnog značaja su zapažanja monitorke u vezi sa subjektivnim osjećajem straha i emocionalnim stanjem oštećenih tokom postupka koja ukazuju na izrazito heterogena iskustva, koja se ne mogu svesti na jednostavnu dihotomiju „postoji strah / ne postoji strah“.

Tako su u više od polovine predmeta oštećene izričito negirale strah, često povezujući tu tvrdnju sa nastavkom zajedničkog života ili pomirenjem sa okrivljenim. Tako je jedna oštećena izjavila da „ne osjeća strah, jer da jeste, ne bi i dalje živjela sa okrivljenim“, dok su u drugim predmetima više puta isticale da nemaju takvih osjećaja“ ili da se „ne osjećaju ugroženo“. U pojedinim slučajevima oštećene su se čak protivile izricanju mjera bezbjednosti, navodeći da ne žele mjeru bezbjednosti i da se ne osjećaju ugroženo od strane supругa.

Medjutim i dalje značajan broj komentara ukazuje na prisustvo straha ili osjećaja nesigurnosti, koji je često bio uslovljen okolnostima van same sudnice. Tako su oštećene navodile da „u sudnici ne osjećaju strah jer se nalaze u instituciji, ali da itekako imaju strah van nje“, ili da bi se „osjećale ugroženo ukoliko bi okrivljeni izašao iz pritvora“. U nekim predmetima strah je bio jasno verbalizovan, kroz navod oštećene da osjeća strah za svoju bezbjednost i bezbjednost svoje porodice ili da je uplašena i da je „okrivljeni na sve spreman“. Zabilježeni su i specifični okidači straha, poput situacije u kojoj je oštećena navela da je osjetila strah kada je „vidjela poruku od njega“.

Posebno su značajni komentari u kojima postoji nesklad između verbalnog iskaza i neverbalnog ponašanja oštećene. U više predmeta su monitorke zabilježile da iako je oštećena izjavila da ne osjeća strah, njeno ponašanje ukazuje na suprotno. Tako je u jednom slučaju navedeno da oštećena „*nije govorila da osjeća strah, ali je po govoru tijela, naročito kada je okrivljeni pokušao da joj se obrati, bilo vidljivo da ipak postoji određena doza straha*“. U drugim predmetima oštećene su opisane kao „*vidno potrešene*“, „*uplakane*“ ili sa „*drhtanjem glasa tokom davanja iskaza*“, što ukazuje na visok nivo emocionalnog opterećenja, bez obzira na formalne izjave o odsustvu straha.

U pojedinim predmetima emocionalno stanje oštećenih bilo je dodatno usložnjeno zdravstvenim okolnostima. Tako je zabilježeno da jedna žrtva *nije željela da svjedoči zbog zdravstvenog stanja, jer prima terapiju kao onkološki pacijent*, dok su u drugim slučajevima oštećene iskazivale snažne emocije i potrebu da zaštite porodične odnose, čak i uz minimalizovanje sopstvenog straha, navodeći, na primjer, da žele da okrivljeni bude pušten kako bi zajedno liječili dijete.

Zaključak

Nalazi ovog poglavlja ukazuju da je u nešto više od polovine praćenih predmeta zabilježena primjena procesnih mjera koje i za žrtve mogu imati zaštitni efekat, ali da je i dalje značajan broj predmeta (39%) u kojima takve mjere nijesu evidentirane. Gotovo polovinu primijenjenih mjera čine mjere nadzora kao samostalna mjera, dok je pritvor određen u nešto manje od polovine predmeta. Ovakva struktura ukazuje da sudovi nešto češće posežu za mjerama nadzora kao blažoj alternativni pritvoru, ali da se i pritvor, kao najstroža mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog i nesmetanog vođenja postupka i dalje značajno koristi, posebno u predmetima u kojima je procijenjen viši rizik, iako se zaštita bezbjednosti žrtve eksplicitno ne navodi kao osnov za njihovu primjenu. Evidentna je potreba da se i u krivičnom postupku predvide zaštitne mjere kakve propisuje Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

Posebno zabrinjava podatak o učestalom kontaktu između žrtve i učinioca tokom trajanja postupka, uključujući situacije pomirenja ili nastavka zajedničkog života. Ovakvi obrasci ukazuju na složene porodične i emocionalne dinamike u kojima krivični postupak teče paralelno sa obnovljenim ili održanim odnosima, što može imati ozbiljne implikacije po bezbjednost žrtve, njenu procesnu poziciju i dosljednost iskaza.

Analiza ponašanja u sudnici pokazuje da su situacije koje zahtijevaju sudsku intervenciju rijetke, ali istovremeno ukazuje na značaj pravovremene i odlučne reakcije suda u slučajevima kada postoji rizik po dostojanstvo ili bezbjednost žrtve.

U cjelini, nalazi ukazuju da se pristup bezbjednosti žrtava i dalje dominantno zasniva na reaktivnom postupanju u pojedinačnim situacijama, umjesto na kontinuiranoj i sveobuhvatnoj procjeni rizika tokom cijelog trajanja krivičnog postupka.

Analiza kontakta između žrtve i učinioca, uključujući slučajeve pomirenja i nastavka odnosa tokom postupka, potvrđuje složenost bezbjednosnih procjena. Nalazi pokazuju da formalno odsustvo straha ili izjave o pomirenju ne mogu biti pouzdan pokazatelj stvarne bezbjednosti žrtve, jer se strah često ispoljava selektivno, kontekstualno ili neverbalno, a često je potisnut zbog porodičnih veza, zdravstvenih okolnosti, ekonomske zavisnosti ili nade u promjenu ponašanja okrivljenog. Ovi nalazi potvrđuju potrebu da se procjena rizika i odluke o mjerama bezbjednosti zasnivaju na širem kontekstu i profesionalnoj procjeni, a ne isključivo na formalnim izjavama oštećene pred sudom.

10. Saslušanje žrtava

Podaci ovog poglavlja odnosi se na način na koji je sprovedeno saslušanje žrtve/oštećene u krivičnom postupku, uključujući uslove u kojima je saslušanje obavljeno, način postavljanja pitanja, ponavljanje iskaza, prisustvo okrivljenog, odnos procesnih aktera prema žrtvi i potencijalne elemente sekundarne viktimizacije. Time se omogućava sagledavanje da li se saslušanje žrtve sprovodi na način koji uvažava potrebe žrtve i minimizira retraumatizaciju.

Podaci pokazuju da je u svim praćenim predmetima (100 %) oštećena bila prethodno saslušana najmanje jednom i to pred osnovnim državnim tužilaštvom. U nekim slučajevima je naglašeno da je davala iskaz i pred policijskim službenicima. Ovi podaci ukazuju na ustaljenu praksu pribavljanja njenog iskaza u ranoj fazi postupka.

Kada je u pitanju podrška tokom prethodnih saslušanja, analiza se zasniva na 30 predmeta za koje su podaci bili dostupni. U preostalih 11 predmeta nije bilo moguće utvrditi da li je oštećena imala bilo kakav vid podrške, zbog čega ti predmeti nijesu uključeni u procentualni obračun. (Tabela br. 13)

Vid podrške tokom prethodnih saslušanja	Broj predmeta	Procenat (od 30)
Punomoćnik / punomoćnica	7	23,3 %
Povjerljivo lice	1	3,3 %
Punomoćnik i povjerljivo lice	1	3,3 %
Nije imala podršku	21	70,0 %
UKUPNO	30	100 %

Tabela br. 13

Nalazi pokazuju da u najvećem broju slučajeva oštećene nisu imale nikakav vid podrške tokom saslušanja. U 21 od 30 predmeta (70,0%) oštećene su saslušavane bez prisustva punomoćnika, povjerljivog lica ili druge osobe podrške. U preostalim devet predmeta zabilježen je neki oblik podrške: u sedam slučajeva (23,3%) oštećenu je zastupao punomoćnik ili punomoćnica, dok je u po jednom predmetu (3,3%) bila prisutna isključivo podrška povjerljivog lica, odnosno kombinacija punomoćnika i povjerljivog lica.

Ovakvi nalazi ukazuju da se u praksi podrška žrtvama tokom prvih saslušanja obezbjeđuje rijetko, i to pretežno kroz formalno pravno zastupanje, dok su mehanizmi psihosocijalne podrške gotovo u potpunosti izostali. Imajući u vidu osjetljivost saslušanja u predmetima nasilja u porodici, ovakav pristup otvara pitanje zaštite žrtava i rizika od sekundarne viktimizacije.

U najvećem broju praćenih predmeta (73,2 %) žrtva je saslušana jednom tokom sudskog postupka. Istovremeno, u skoro petini predmeta (19,5 %) oštećene nijesu željele da svjedoče, što je u skladu sa nalazima iz prethodnih poglavlja o povlačenju iskaza, pomirenju i pritiscima kojima su žrtve izložene. U jednom slučaju, usled spajanja predmeta sa predmetom koji je već bio u toku, oštećena je više puta davala iskaz.

Iako je sudsko saslušanje najčešće sprovedeno jednom, činjenica da su oštećene u svim predmetima prethodno davale iskaze pred drugim organima ukazuje da je u praksi i dalje prisutno višestruko saslušavanje žrtava, sa mogućim negativnim efektima po njihovo emocionalno stanje i spremnost na saradnju.

Podaci pokazuju da je u više od tri četvrtine praćenih predmeta (78,0 %) na glavnom pretresu čitan iskaz oštećene koji je prethodno dat pred ODT, što ukazuje na učestalu praksu oslanjanja suda na ranije pribavljene iskaze u dokaznom postupku.

U 17,1 % predmeta iskaz oštećene pred tužilaštvom nije čitan, dok su u dva pojedinačna slučaja podaci izostali ili iskaz pred ODT uopšte nije postojao.

Ovakva struktura potvrđuje da čitanje ranijeg iskaza predstavlja standardni procesni mehanizam, naročito u situacijama kada žrtva mijenja iskaz, ne želi da svjedoči ili kada sud procjenjuje da je potrebno uporediti ranije navode sa sudskim iskazom. Istovremeno, ovakva praksa ima poseban značaj u kontekstu zaštite žrtava od ponovljenog iscrpljujućeg ispitivanja, ali zahtijeva pažljivo postupanje kako se čitanje iskaza ne bi svelo na puko formalno sredstvo dokazivanja koje zanemaruje okolnosti pod kojima je iskaz dat i aktuelno emocionalno stanje oštećene.

Ni u jednom od 40 predmeta, za koje postoji ova informacija oštećena nije imala status posebno osjetljivog svjedoka.

U više od dvije trećine predmeta (68,3 %) saslušanje oštećene sprovedeno je u prisustvu okrivljenog, što predstavlja dominantnu praksu u praćenim postupcima. U manjem broju predmeta (14,6 %) oštećena je saslušana bez prisustva okrivljenog, dok u isto toliko slučajeva procjena nije bila moguća jer oštećena nije davala iskaz, nije pratila postupak ili nije bila saslušavana u fazi monitoringa. Za jedan predmet podatak nije bio dostupan.

Ovakvi nalazi ukazuju da se mehanizmi procesne zaštite koji omogućavaju saslušanje bez neposrednog prisustva okrivljenog koriste ograničeno, iako su u predmetima nasilja u porodici posebno značajni za smanjenje pritiska na žrtvu i sprječavanje sekundarne viktimizacije.

Ni u jednom od 40 predmeta, za koje postoji ova informacija, saslušanje nije obavljeno u odvojenoj prostoriji uz pomoć tehničkih uređaja.

U većini predmeta u kojima je oštećena davala iskaz pred sudom (74,2 %), zabilježeno je da su joj postavljana pitanja od strane učesnika u postupku. Pitanja su najčešće postavljali sudije i državni tužioci, uglavnom radi razjašnjenja okolnosti događaja, dosljednosti iskaza ili razloga za eventualne izmjene ranijih navoda datih pred tužilaštvom. Ovakva pitanja su u većini slučajeva imala za cilj procesno pojašnjenje i vođenje postupka.

U značajnom broju predmeta pitanja su postavljali i branioci okrivljenih, a rjeđe i sami okrivljeni. Pitanja odbrane su se, prema zapažanjima monitorke, često odnosila na

vrijeme prijavljivanja nasilja, odnose između stranaka ili nastavak zajedničkog života, dok je u pojedinim slučajevima sud intervenisao i nije dozvolio postavljanje pitanja koja nijesu bila neposredno vezana za predmet postupka, čime je spriječeno dodatno opterećivanje oštećene.

U manjem broju predmeta (25,8%) zabilježeno je da pitanja nijesu postavljana, dok je u pojedinim slučajevima pitanja oštećenoj postavljao i njen punomoćnik, najčešće radi pojašnjenja ili dopune iskaza. Ukupno posmatrano, komentari potvrđuju da je ispitivanje oštećenih u sudnici uobičajena procesna praksa, ali i da reakcija suda ima ključnu ulogu u kontroli obima i sadržaja pitanja, naročito kada postoji rizik od sekundarne viktimizacije.

Suočenje oštećene sa optuženim kao procesna radnja nije zabilježeno ni u jednom od praćenih predmeta, što predstavlja pozitivan pomak u sudskoj praksi. Ovakav nalaz ukazuje na povećanu senzibilisanost prema riziku od sekundarne viktimizacije i svijest o potencijalno retraumatizujućem efektu suočenja u predmetima nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja.

Zapažanja monitorke ukazuju da je u većini predmeta postupanje suda prema oštećenim bilo profesionalno, korektno i odmjereno. U više od polovine praćenih predmeta (53,7 %) izričito se navodi da je odnos sudije, tužilaca i ostalih aktera bio strogo profesionalan, bez odstupanja ili neprimjerenog ponašanja.

U dodatnih 26,8 % predmeta posebno je istaknut izražen senzibilitet suda i tužilaštva prema žrtvi, naročito u situacijama vidne uznemirenosti, zdravstvenog stanja ili trudnoće oštećene. U tim slučajevima sudije su pokazivale razumijevanje, vodile računa o tonu komunikacije i nastojale da postupak ne dodatno optereti žrtvu, uz istovremeno poštovanje procesnih pravila.

Zabilježen je jedan izuzetak (2,4 %) u kojem je odnos sudije opisan kao "pomalo neprijatan" prilikom postavljanja pitanja, ali i u tom slučaju komentari ukazuju da su sud i tužilaštvo pokazali razumijevanje šireg konteksta – uključujući trudnoću oštećene – te da je pristup bio vođen nastojanjem da se održi procesna disciplina uz očuvanje senzibiliteta.

U manjem broju predmeta oštećene nijesu svjedočile ili su se u sudnici zadržale vrlo kratko, zbog čega procjena odnosa aktera u postupku prema njima nije bila u potpunosti moguća.

Ukupno, nalazi ukazuju da je profesionalan i senzibilisan pristup sudova prema oštećenima dominantna praksa, uz rijetke i izolovane primjere strožijeg tona koji nijesu prelazili u otvoreno neprimjerenost ili retraumatizujuće postupanje.

Komentari monitorke ukazuju da su intervencije suda tokom ispitivanja oštećenih bile prisutne u manjem broju predmeta, ali su imale važnu zaštitnu funkciju. U tim slučajevima sudije su aktivno reagovala kako bi očuvale procesnu disciplinu, dostojanstvo žrtve i bezbjednost u sudnici.

Zabilježeni su primjeri u kojima je sudija upozoravala oštećenu na neprimjereno ponašanje ili način odgovaranja, uključujući situacije u kojima odgovori nijesu bili jasni ili su relativizovali iskaz. Istovremeno, komentari ukazuju da su takva upozorenja često bila praćena izraženim senzibilitetom, naročito kada je oštećena bila u drugom stanju ili vidno emocionalno opterećena. Sudije su u tim situacijama nastojale da održe balans između procesnih obaveza i razumijevanja konteksta u kojem se žrtva nalazi.

U više predmeta sud je zabranjivao pojedina pitanja okrivljenog ili njegovog branioca, ocjenjujući ih kao neprimjerena ili irelevantna, čime je spriječeno dodatno uznemiravanje oštećene. Posebno se izdvajaju slučajevi u kojima je sud opominjao okrivljenog da se ne obraća direktno oštećenoj, da je ne posmatra i nezastrašuje, te insistirao da se komunikacija odvija isključivo preko suda.

U jednom predmetu sudija je, zbog upornog neprimjerenog ponašanja branioca okrivljenog, bila prinuđena da više puta interveniše tokom ročišta, uključujući i kontaktiranje sudskog obezbjeđenja radi predostrožnosti. Ovakve intervencije ukazuju na spremnost suda da reaguje kada ponašanje učesnika može narušiti autoritet suda ili osjećaj sigurnosti žrtve.

U cjelini, iako intervencije nijesu bile česte, zabilježeni primjeri pokazuju da sudovi aktivno koriste svoja ovlašćenja kako bi zaštitili oštećene tokom ispitivanja, spriječili neprimjerena pitanja i ponašanja, te obezbijedili da se postupak vodi u kontrolisanom i bezbjednom okruženju. Ovo predstavlja važan element prevencije sekundarne viktimizacije u sudskom postupku.

Zaključak

Nalazi ovog poglavlja ukazuju da se saslušanje žrtava u krivičnom postupku u najvećem broju predmeta sprovodi procesno korektno, uz vidljiv stepen profesionalnosti i senzibilisanosti sudova i tužilaštava. Posebno je važno istaći da su u svim praćenim predmetima oštećene prethodno davale iskaz najmanje jednom pred tužilaštvom, što potvrđuje ustaljenu praksu ranog prikupljanja njihovih izjava.

Iako je u sudskom postupku žrtva najčešće saslušana samo jednom, činjenica da su sve oštećene ranije bile saslušavane pred drugim organima ukazuje na prisustvo višestrukog saslušavanja, sa potencijalnim rizikom od emocionalnog opterećenja i sekundarne viktimizacije. Čitanje ranijih iskaza pred sudom, zabilježeno u većini predmeta, može prevenirati iscrpljivanje žrtava, ali zahtijeva pažljivo postupanje kako se iskaz žrtve ne bi relativizovao.

Podatak da ni u jednom predmetu žrtve nisu tretirane kao posebno osjetljivi svjedoci, da nijesu saslušavane u odvojenoj prostoriji uz tehnička sredstva i da je saslušanje u prisustvu okrivljenog i dalje dominantna praksa, ukazuju na još uvijek ograničenu primjenu dostupnih mehanizama procesne zaštite, iako su oni od posebnog značaja za zaštitu od sekundarne viktimizacije u predmetima nasilja u porodici.

U pogledu postavljanja pitanja, sudije i tužiocci su u većini predmeta aktivno vodili ispitivanje, dok reakcije suda na neprimjerena pitanja odbrane pokazuju spremnost da se spriječi dodatno uznemiravanje žrtve. Zapažanja monitorke potvrđuju da je profesionalan i senzibilisan odnos prema oštećenima dominantna praksa, uz rijetke izuzetke, dok izostanak suočenja žrtve i okrivljenog u svim predmetima predstavlja važan pomak u sudskoj praksi.

U cjelini, nalazi ukazuju na rastuću svijest o potrebi zaštite žrtava tokom saslušanja, ali i na potrebu dosljednije i šire primjene procesnih mehanizama koji bi dodatno umanjili rizik od ponovnog ispitivanja i ojačali zaštitu žrtava u svim fazama postupka.

11. Imovinskopravni zahtjev

Pitanja u ovom poglavlju odnosila su se na ostvarivanje imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnom postupku u predmetima nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Podaci pokazuju da je imovinsko-pravni zahtjev istaknut u samo 2 od 40 predmeta, dok u jednom predmetu ova informacija nije poznata. (Grafikon br. 4) Dodatno, ni u rijetkim predmetima u kojima je imovinsko-pravni zahtjev istaknut nije preciziran iznos tražene naknade, što ukazuje na njegovu slabu procesnu vidljivost i praktičnu nefunkcionalnost.

Grafikon br. 4

Zaključak

Nalazi ovog poglavlja ukazuju da se pravo žrtava na postavljanje imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnom postupku u predmetima nasilja nad ženama i nasilja u porodici u praksi gotovo uopšte ne primjenjuje. Činjenica da je zahtjev istaknut u zanemarljivom broju predmeta, bez preciziranja iznosa, ukazuje na njegovu slabu procesnu vidljivost i ograničenu funkcionalnost. Time se dodatno potvrđuje da reparativna dimenzija krivičnog postupka, uprkos značaju za oporavak i osnaživanje žrtava, ostaje nedovoljno prepoznata i primijenjena u praksi.

12. Tok suđenja i dokazi

Ovo poglavlje pruža uvid u dinamiku suđenja i položaja žrtve u okviru krivičnog postupka. Obuhvata podatke koji se odnose na tok suđenja, procesnu aktivnost strana u postupku, ulogu žrtve u krivičnom gonjenju, kao i način na koji sud postupa po dokaznim predlozima tužilaštva, punomoćnika žrtve i branioca okrivljenog.

Procesna uloga oštećene i pridruživanje krivičnom gonjenju

Od ukupno 41 analiziranih predmeta, u 37 slučajeva postojala je informacija o tome da li se oštećena pridružila krivičnom gonjenju. Od žena koje su se izjasnile, njih 12 (32.4%) se pridružilo krivičnom gonjenju, dok se 25 (67.6%) nije pridružilo. U 4 predmeta nije bilo dostupne informacije o ovom pitanju jer je predmet bio zatvoren

za javnost ili je još u toku a oštećena do završetka monitoringa nije imala priliku da se izjasni o ovom pitanju. (Grafikon br. 5)

Grafikon br. 5

Ovakva struktura ukazuje da se u većini praćenih slučajeva žrtve ne odlučuju za aktivno procesno učešće kroz pridruživanje krivičnom gonjenju. Razlozi za ovakvu praksu ne mogu se posmatrati isključivo kao individualna odluka, već kao kombinacija institucionalnih, proceduralnih i ličnih faktora, uključujući strah od posljedica, emocionalno opterećenje i nedostatak adekvatne pravne podrške tokom postupka. U takvom kontekstu, izostaje proaktivna institucionalna podrška koja bi žrtvama jasno signalizirala da je njihovo aktivno procesno učešće legitimno i zaštićeno. Ovakav nalaz ukazuje na potrebu osnaživanja oštećenih za donošenje informisanih odluka u toku krivičnog postupka, u čemu je tužilaštvo i službe/organizacije za podršku žrtvama imaju ključnu ulogu

Dokazna aktivnost državnog tužioca tokom suđenja Analiza postupanja državnog tužioca tokom suđenja u pogledu predlaganja novih dokaza obuhvatila je 35 predmeta u kojima je bilo moguće ocijeniti ovu procesnu aktivnost. U šest predmeta to nije bilo moguće, jer su postupci bili u toku, ročišta nijesu bila održana ili podaci nijesu bili dostupni, zbog čega su ovi predmeti svrstani u posebnu kategoriju i isključeni iz procentualnog obračuna. (Tabela br. 14)

Koje je nove dokaze predložio državni tužilac tokom suđenja		
Kategorija	Broj predmeta	% (od 35)
Nije bilo novih dokaza	24	68,6%
Predloženi novi dokazi	11	31,4%
Nema informacije / postupak u toku	6	—
UKUPNO	41	100%

Napomena: 6 predmeta u kojima nema informacija ili je postupak u toku nisu uključeni u obračun procenata.

Tabela br. 14

U većini predmeta u kojima je bilo moguće ocijeniti postupanje tužilaštva, državni tužilac tokom suđenja nije predlagao nove dokaze. U 24 od 35 predmeta (68,6%) dokazni postupak se zadržao na dokazima predloženim u optužnom predlogu, bez dodatne dokazne inicijative tokom suđenja. U 11 predmeta (31,4%) tužilaštvo je predložilo nove dokaze, koji su se najčešće odnosili na medicinsku dokumentaciju i nalaze, vještačenja, saslušanje svjedoka, pribavljanje dodatne dokumentacije ili izvođenje materijalnih dokaza. Ovakav nalaz ukazuje da se u značajnom broju predmeta uloga tužilaštva tokom suđenja zadržava na inicijalno predloženim dokazima, uz ograničeno korišćenje mogućnosti za aktivnu dopunu dokaznog postupka.

Uloga punomoćnika oštećene u dokaznom postupku

Od ukupno 12 predmeta u kojima je žrtva imala punomoćnika, u tri slučaja (25%) punomoćnik je tokom suđenja predložio nove dokaze, dok u sedam slučajeva (58,3%) nijesu predlagani novi dokazi. U preostala dva predmeta (16,7%) postupak nije došao do faze u kojoj bi bilo moguće predlagati nove dokaze, zbog čega ovi slučajevi nijesu uključeni u procjenu dokazne aktivnosti punomoćnika. Iako je broj predmeta u kojima je žrtva imala punomoćnika relativno mali, ovakav nalaz može ukazivati na ograničeno korišćenje procesnih mogućnosti za aktivno učešće u dokaznom postupku. Pored objektivnih faktora, poput faze postupka ili strategije zastupanja, nalazi mogu ukazivati i na određeni stepen pasivnosti punomoćnika u vođenju

dokaznog postupka, što može imati implikacije po položaj žrtve i efikasnost zaštite njenih prava.

Podaci pokazuju da je sud uglavnom usvajao dokaze koje su predlagali tužioc i punomoćnici oštećenih. Od ukupno osam predmeta u kojima je sud odlučivao o predloženim dokazima, usvojeni su dokazi u sedam slučajeva. U jednom predmetu sud do završetka monitoringa nije donio odluku o usvajanju predloženih dokaza, navodeći da će o tome odlučiti naknadno.

Dokazni prijedlozi branioca okrivljenog

Kada je u pitanju postupanje branioca optuženog tokom suđenja, u većini predmeta nisu predlagani novi dokazi. Od 27 predmeta, u kojima je bilo moguće ocijeniti postupanje branioca okrivljenog tokom suđenja, u 18 slučajeva (66,7%) branilac nije predlagao nove dokaze, dok su u devet predmeta (33,3%) predlagani novi dokazni prijedlozi. U četiri predmeta postupak je bio u toku, zbog čega nijesu uključeni u procentualni obračun.

U predmetima u kojima su predlagani novi dokazi, branilačka aktivnost se uglavnom odnosila na medicinsku dokumentaciju (izvještaje i nalaze o zdravstvenom stanju okrivljenog, dokumentaciju o navodnim povredama, kao i prijedloge za dodatna medicinska ili psihijatrijska vještačenja), saslušanje svjedoka (članova porodice okrivljenog, policijskih službenika i drugih lica za koja se navodi da su bila prisutna u blizini događaja), kao i na izvođenje materijalnih dokaza poput video i audio snimaka, SMS poruka i fotodokumentacije, kao i pribavljanje službene dokumentacije, uključujući policijske zabilješke, dokumentaciju centara za socijalni rad i spise iz drugih postupaka.

Postupanje suda po dokaznim prijedlozima

U šest predmeta (66,7%), sud je usvojio razmatranje predloženih dokaza dok je u tri predmeta predlog odbijen (33,3%). U preostala tri predmeta nije bilo dostupne informacije ili je postupak bio u toku u momentu završetka monitoringa, zbog čega nijesu uključeni u procentualni obračun.

U analiziranim predmetima sud je odbijao prijedloge za izvođenje novih dokaza u situacijama kada je ocijenio da oni nijesu od značaja za odlučivanje u konkretnoj pravnoj stvari ili da bi njihovo izvođenje dovelo do nepotrebnog odugovlačenja postupka, posebno kada je činjenično stanje već bilo dovoljno utvrđeno. Odbijani su, između ostalog, prijedlozi za korišćenje službenih zabilješki kao dokaza, saslušanje maloljetne djece zbog rizika od sekundarne viktimizacije, kao i audio-snimci i verbalne rasprave koje sud nije smatrao relevantnim. U jednom predmetu sud je

odbio i prijedlog za dodatno vještačenje zdravstvenog stanja oštećene u vezi sa trombofilijom, uz obrazloženje da je vještak već dao mišljenje da modrice evidentirane kod oštećene ne mogu biti posljedica tog zdravstvenog stanja. U pojedinim slučajevima sud je istovremeno djelimično prihvatao i djelimično odbijao dokazne prijedloge, odnosno po službenoj dužnosti određivao izvođenje pojedinih dokaza, dok je odlučivanje o ostalim ostavljao za kasniju fazu postupka.

Struktura i vrste dokaza

U analiziranim predmetima, dokazni postupak se u najvećem broju slučajeva zasnivao na nalazima i mišljenjima vještaka, prvenstveno medicinske i psihijatrijske struke, kao i na medicinskoj dokumentaciji. Često su izvođeni nalazi vještaka za okrivljenog i oštećenu, uz prateću dokumentaciju zdravstvenih ustanova, uključujući izvještaje ljekara hitne pomoći, specijalističke nalaze i mišljenja, kao i medicinsku dokumentaciju iz kliničkih centara.

Pored vještačenja, u značajnom broju predmeta izvođeni su iskazi stranaka u postupku, kao i saslušanja svjedoka, dok su kao dopunski dokazi korišćeni fotodokumentacija, prepiske i poruke između stranaka, audio ili digitalni zapisi, kao i službene zabilješke policije. U pojedinim slučajevima sud je, zbog dodatnih nedoumica ili novih okolnosti, odlučivao da se ponovo pribavi ili dodatno razmotri nalaz i mišljenje vještaka prije donošenja odluke. U manjem broju predmeta postupak je bio u toku u trenutku završetka monitoringa, zbog čega dokazni postupak još nije bio okončan.

Zaključak

Nalazi ovog poglavlja ukazuju da se tok suđenja u većini praćenih predmeta odvija u okvirima formalno korektnog dokaznog postupka, ali uz ograničenu procesnu dinamiku i neujednačen stepen aktivnog učešća strana. Većina žrtava se ne odlučuje na pridruživanje krivičnom gonjenju, što se ne može posmatrati kao isključivo individualna odluka, već kao složena kombinacija institucionalnih, proceduralnih i ličnih faktora, uključujući strah od posljedica, emocionalno opterećenje i nedostatak sistemske podrške.

Dokazna aktivnost tužilaštva tokom suđenja u značajnom broju predmeta ostaje ograničena na dokaze predložene u optužnom predlogu, uz relativno rijetko korišćenje mogućnosti za dodatno jačanje dokaznog postupka. Slično tome, i uloga

punomoćnika oštećene u dokaznom postupku često ostaje suzdržana, što može imati implikacije po vidljivost i procesnu poziciju žrtve tokom suđenja.

Sudovi u najvećem broju slučajeva usvajaju dokazne prijedloge tužilaštva i punomoćnika oštećenih, dok su odbijali one za koje su smatrali da nijesu od značaja za odlučivanje ili da bi doveli do odugovlačenja postupka, uz posebno izražen oprez kada je riječ o zaštiti maloljetnih lica i sprečavanju sekundarne viktimizacije

Dominantno oslanjanje na inicijalne dokazne prijedloge tužilaštva i na nalaze i mišljenja vještaka, prvenstveno medicinske i psihijatrijske struke ukazuje na njihov centralni značaj u dokazivanju, u predmetima nasilja u porodici, dok se dodatna dokazna inicijativa tokom suđenja javlja rjeđe.

Ovakvi nalazi ukazuju na potrebu za jačanjem procesne uloge žrtve kroz pravovremeno informisanje, dostupnost i kvalitet pravne pomoći, kao i za dosljednije korišćenje procesnih mogućnosti od strane svih učesnika u postupku. Ujedno, oni potvrđuju značaj kontinuiranog praćenja sudske prakse kako bi se identifikovale prepreke stvarnoj ravnoteži procesnih uloga i unaprijedila efikasnost i osjetljivost krivičnog pravosuđa u predmetima nasilja.

13. Završna faza postupka i sudske odluke

Ovo poglavlje odnosi se na završnu fazu krivičnog postupka i sudske odluke donijete po okončanju suđenja. Obuhvata analizu završnih riječi procesnih aktera, odnos presude prema optužnom aktu, vrste presude, izrečenih kazni i mjera bezbjednosti, kao i način na koji sud cijeni olakšavajuće i otežavajuće okolnosti i odlučuje o imovinskopravnom zahtjevu oštećene. Time je donekle moguće sagledati da li izrečene sankcije i zaštitne mjere odgovaraju težini djela i svrsi krivičnog sankcionisanja, uz ograničenje koje proizilazi iz činjenice da su u značajnom broju predmeta postupci još bili u toku u trenutku završetka monitoringa, što ograničava i cjelovitu analizu završnih riječi.

Završne riječi procesnih aktera

Podaci pokazuju jasnu i ponavljajuću dinamiku završnih riječi u predmetima nasilja u porodici -tužilaštvo (ODT) u pravilu ostaje pri optužnom predlogu i traži osuđujuću presudu, oslanjajući se prije svega na izvedene dokaze, naročito medicinsku dokumentaciju i nalaze vještaka, koje cijeni kao dovoljne za utvrđivanje krivice okrivljenog. U završnim riječima ODT-a često se predlažu i mjere bezbjednosti,

posebno Zabrana približavanja, kao i produženje pritvora ili izricanje mjera obaveznog liječenja, najčešće od alkoholizma. Međutim, u završnim riječima tužilaštva fokus je uglavnom na konkretnom inkriminisanom događaju i njegovoj dokazivosti, a veoma rijetko se sagledava širi kontekst i istorija nasilja, uključujući dinamiku prethodnog nasilja, obrasce kontrole ili ponavljanja nasilnog ponašanja, kao i specifične ranjivosti oštećene.

Stav oštećene i njegovo procesno tumačenje

U više zapisa monitorki se vidi da stav oštećene u završnoj fazi postupka često odstupa od tužilačkog predloga: oštećena nerijetko navodi da ne želi da nastavi krivično gonjenje, da se ne pridružuje gonjenju ili da ne traži imovinsko-pravni zahtjev, a u pojedinim slučajevima i da ne osjeća ugroženost ili da ne želi zabranu prilaska. Tužilaštvo u tim situacijama uglavnom konstatuje da je takav stav oštećene usmjeren ka olakšavanju položaja okrivljenog, ali bez dubljeg razmatranja razloga koji su do tog stava doveli, poput straha, ekonomske zavisnosti, emocionalnih veza ili interesa djeteta. Time se pitanje povlačenja ili ambivalentnosti žrtve u završnim riječima uglavnom registruje, ali se rijetko analizira kao dio šireg obrasca ponašanja žrtava u slučajevima porodičnog nasilja.

U predmetima u kojima je žrtva imala punomoćnika, završne riječi punomoćnika najčešće prate i podržavaju stav ODT-a, uz naglašavanje da izvedeni dokazi potvrđuju navode optužnog akta i da su raniji iskazi oštećene bili jasni i dosljedni. U pojedinim slučajevima punomoćnik dodatno obrazlaže razloge zbog kojih se oštećena ne pridružuje krivičnom gonjenju ili ne postavlja imovinsko-pravni zahtjev, najčešće pozivajući se na zaštitu maloljetnog djeteta i nastojanje da se smanji dalja eskalacijanasilja. Ovakva praksa ukazuje na složen položaj punomoćnika, koji balansira između procesne podrške optužbi i poštovanja izražene volje žrtve.

S druge strane, odbrana okrivljenog u završnim riječima dominantno traži oslobađajuću presudu ili blažu sankciju, uz ponavljajuće argumente koji uključuju osporavanje postojanja straha ili posljedice, relativizaciju događaja kao jednokratnog incidenta, dovođenje u pitanje vjerodostojnosti iskaza oštećene, te isticanje olakšavajućih okolnosti.

Ishod postupaka i struktura sudskih odluka

U svim predmetima koji su prvostepeno okončani tokom trajanja monitoringa, sud je zadržao istu pravnu kvalifikaciju krivičnog djela kao u optužnom aktu.

Kada je u pitanju ishod, analiza postupaka pokazuje da je u većini praćenih predmeta sud donio osuđujuće presude. Od ukupnog broja analiziranih predmeta, optuženi je

oglašen krivim u 29 slučajeva, dok su u 3 predmeta optuženi oslobođeni optužbe, što ukazuje na visoku stopu osuđujućih presuda u predmetima nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

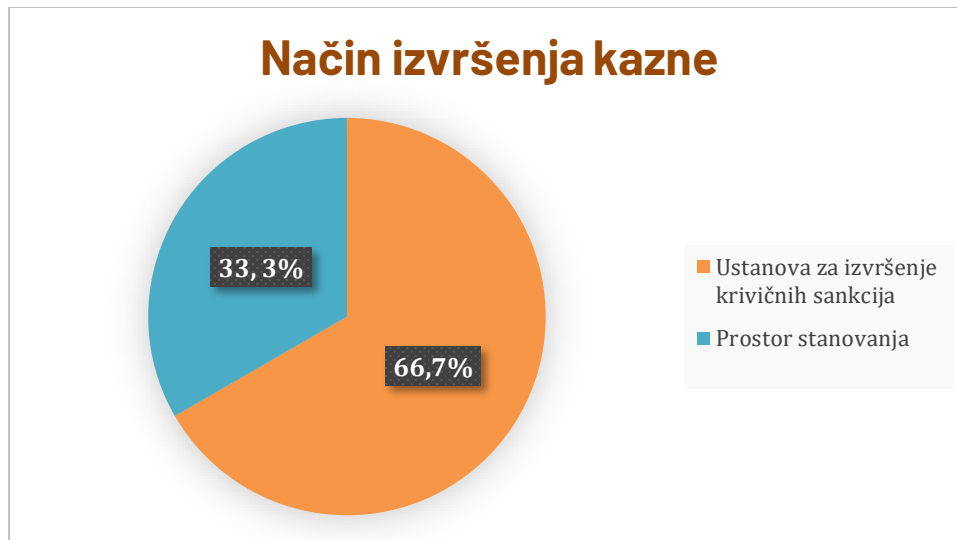
Kaznena politika

Kazna zatvora izrečena je u 18 slučajeva. Analiza trajanja kazni zatvora pokazuje izrazitu koncentraciju kaznene politike oko minimalnog trajanja kazne. U 11 od 18 slučajeva izrečena je kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci, dok su kazne u trajanju od sedam, osam, deset ili dvanaest mjeseci izrečene sporadično. Prosječna kazna zatvora iznosi 7,2 mjeseci, što potvrđuje da se sudovi u najvećem broju slučajeva zadržavaju u donjem dijelu zakonom propisanog kaznenog raspona. (Tabela br. 15)

Trajanje kazne (mjeseci)	Broj slučajeva	Udio (%)
6 mjeseci	11	61,1%
7 mjeseci	1	5,6%
8 mjeseci	2	11,1%
10 mjeseci	1	5,6%
12 mjeseci	2	11,1%
UKUPNO	18	100%

Tabela br. 15

Kada je riječ o načinu izvršenja kazne zatvora, u 12 slučajeva kazna se izvršava u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, dok je u 6 predmeta predviđeno izvršenje kazne u prostorijama stanovanja. (Grafikon br. 6)

Grafikon br. 6

Ovakva praksa, iako zakonski dopuštena, u kontekstu nasilja u porodici dovodi u pitanje ostvarivanja zaštitne i preventivne funkcije kazne, naročito u situacijama kada se izvršenje kazne odvija u istom porodičnom okruženju u kojem je nasilje prethodno vršeno.

Istovremeno, dominantno zadržavanje na minimalnoj zakonskoj kazni od šest mjeseci posebno je značajno imajući u vidu da je za krivično djelo nasilja u porodici propisana kazna zatvora u rasponu od šest mjeseci do pet godina, što sudovima ostavlja širok prostor za individualizaciju kazne u skladu sa težinom djela, njegovim posljedicama i procjenom rizika od ponavljanja nasilja.

Uslovne osude su izrečene u 9 predmeta, što čini trećinu (31,0 %) svih osuđujućih presuda.

Analiza pokazuje da je uslovna osuda u praksi vezana isključivo za kaznu zatvora od šest mjeseci, bez varijacija u visini izrečene kazne. Razlike se ogledaju isključivo u dužini roka provjeravanja, koji je u većini slučajeva određen na jednu ili dvije godine, dok je rok od godinu i po izuzetno rijedak. (Tabela br. 15)

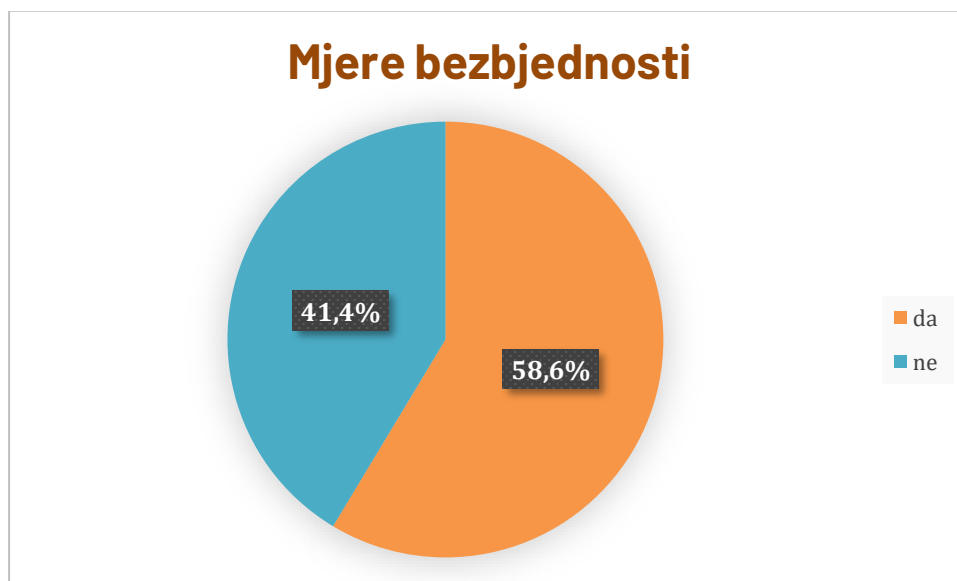
Rok provjeravanja	Broj slučajeva	Udio (%)
2 godine	4	44,4%
1 godina	4	44,4%
1 godina i 6 mjeseci	1	11,1%
UKUPNO	9	100%

Tabela br. 15

Ovakav nalaz ukazuje na standardizovan pristup sudova u izricanju uslovnih osuda, uz ograničeno individualizovanje sankcije kroz trajanje roka provjeravanja.

Novčanu kaznu i kaznu rada u javnom interesu sudovi nijesu izricali u analiziranim predmetima, već su se sankcije isključivo kretale u okviru kazne zatvora, bilo da je ona izvršavana ili izrečena kao uslovna osuda.

Mjere bezbjednosti su izrečene u 17 od 29 slučajeva, što čini 58,6% svih osuđujućih presuda. U preostalih 12 slučajeva (41,4%) sud nije izrekao nijednu mjeru bezbjednosti, uprkos utvrđenoj krivici okrivljenog. (Grafikon br. 7)

Grafikon br. 7

Najčešće izricana mjera je Zabrana približavanja žrtvi, dok se druge mjere, poput obaveznog liječenja od alkoholizma, psihijatrijskog liječenja, liječenja od narkomanije, ili protjerivanja iz Crne Gore, primjenjuju znatno rjeđe. (Tabela br. 16) Mjera Udaljenja iz stana, kao jedna od ključnih za zaštitu od nasilja u porodici, izrečena je samo jednom.

Vrsta mjere bezbjednosti	Broj slučajeva	% od 29 osuđujućih
Zabrana približavanja žrtvi	11	37,9%
Obavezno liječenje od alkoholizma (penalno ili ambulantno)	7	24,1%
Obavezno psihijatrijsko liječenje	2	6,9%
Liječenje od narkomanije	1	3,4%
Udaljenje iz stana / prostora za stanovanje	1	3,4%
Protjerivanje iz Crne Gore	1	3,4%
Osuđujuće presude bez izrečenih mjera bezbjednosti	12	41,4%

Napomena: Zbir procenata prelazi 100% jer su u pojedinim predmetima izrečene dvije ili više mjera istovremeno.

Tabela br. 16

U dijelu osuđujućih presuda mjere bezbjednosti su izricane kumulativno, najčešće kao kombinacija zabrane prilaska i obaveznog liječenja, što ukazuje na prepoznavanje složenijih bezbjednosnih rizika. Međutim, ovakav pristup ne predstavlja dominantnu praksu, uprkos činjenici da u značajnom broju predmeta postoje indikatori rizika od ponavljanja nasilja.

U cjelini, nalazi ukazuju da sudovi u predmetima nasilja nad ženama i nasilja u porodici ne koriste u potpunosti potencijal mjera bezbjednosti, čak ni u slučajevima kada je okrivljeni oглаšen krivim. Činjenica da u 41,4 % osuđujućih presuda nijedna mjera bezbjednosti nije izrečena posebno je značajna u kontekstu ranije identifikovanih obrazaca nastavka kontakta, pomirenja i rizika od ponavljanja nasilja,

te ukazuje na potrebu dosljednije i sistematičnije primjene mjera usmjerenih na zaštitu žrtava.

Kako je ranije navedeno, imovinsko-pravni zahtjev postavljen je u dva predmeta, pri čemu je sud u oba slučaja oštećenu uputio na parnični postupak. Ovakva praksa potvrđuje da se krivični postupak rijetko koristi kao efikasan mehanizam za ostvarivanje imovinskih prava žrtava.

Analiza obrazloženja presuda u dijelu koji se odnosi na olakšavajuće i otežavajuće okolnosti pokazuje snažnu dominaciju olakšavajućih okolnosti na strani okrivljenog, dok se otežavajuće okolnosti znatno rjeđe identifikuju i primjenjuju.

Olakšavajuće okolnosti – dominantni obrasci

U značajnoj većini analiziranih presuda sud je na strani okrivljenog cijenio jednu ili više olakšavajućih okolnosti. Najčešće navođene olakšavajuće okolnosti su:

- ranija neosuđivanost okrivljenog – navedena u najmanje 14 slučajeva, često kao ključni razlog za ublažavanje kazne;
- priznanje krivičnog djela i iskazano kajanje – prisutno u najmanje 8 slučajeva, pri čemu sudovi često naglašavaju da kajanje „nije puko verbalno“;
- nepridruživanje oštećene krivičnom gonjenju i izostanak imovinsko-pravnog zahtjeva – eksplicitno navedeno kao olakšavajuća okolnost u najmanje 6 slučajeva;
- porodične prilike okrivljenog (otac maloljetne djece, broj djece, porodičnost) u najmanje 5 slučajeva;
- loše imovno stanje, nezaposlenost ili zdravstveno stanje okrivljenog – u najmanje 4 slučaja;
- pomirenje sa oštećenom i nastavak zajedničkog života – navedeno kao olakšavajuća okolnost u 3 slučaja;
- mlada životna dob okrivljenog u 2 slučaja;
- bitno smanjena uračunljivost u 1 slučaju.

Posebno je značajno da sudovi u više predmeta eksplicitno kvalifikuju ove okolnosti kao „naročito olakšavajuće“, što direktno dovodi do ublažavanja kazne ispod zakonskog minimuma.

Otežavajuće okolnosti – rijetko i selektivno prepoznate

Za razliku od bogato obrazloženih olakšavajućih okolnosti, otežavajuće okolnosti su identifikovane u manjem broju predmeta i to uglavnom u slučajevima izraženog ili ponovljenog nasilja. Kao otežavajuće okolnosti sudovi su navodili:

- trudnoću oštećene – u najmanje 2 slučaja;
- izvršenje nasilja u prisustvu maloljetnog djeteta – u 1 slučaju;
- raniju osuđivanost i povratništvo – u 3 slučaja, uključujući i kvalifikaciju okrivljenog kao *kriminološkog specijalnog povratnika*;
- kršenje ranije izrečene mjere nadzora ili zabrane prilaska – u 1 slučaju;
- posebno grubo i ponižavajuće postupanje prema oštećenj – u 2 slučaju.

U značajnom broju presuda sud je izričito naveo da otežavajućih okolnosti nije bilo.

Ovi podaci ukazuju na sistemsku asimetriju u sudskoj praksi, u kojoj se ponašanje, lične i porodične okolnosti okrivljenog suprotno standardima Istambulske konvencije detaljno razmatraju i vrednuju, dok se težina nasilja, njegov kontekst i posljedice po žrtvu rjeđe prepoznaju kao otežavajuće okolnosti. Posebno je problematična praksa da se procesno ponašanje žrtve (nepridruživanje gonjenju, pomirenje, nepostavljanje imovinsko-pravnog zahtjeva) koristi kao argument u korist okrivljenog, čime se odgovornost za ishod postupka indirektno prebacuje na žrtvu.

U okviru praćenih predmeta identifikovan je i pozitivan primjer sudske prakse u kojem je sud detaljno i sadržajno obrazložio postojanje otežavajućih okolnosti na strani okrivljenog, uz jasno povezivanje njegovog ranijeg ponašanja sa rizikom od ponavljanja nasilja. Sud je kao otežavajuće okolnosti cijenio raniji život okrivljenog, uključujući višestruko sankcionisanje zbog nasilja u porodici i ranije osude za krivična djela sa elementima prinude, ukazujući da "okrivljeni posjeduje negativan obrazac ponašanja u pogledu manifestacije nasilja kao neprihvatljivog odnosa prema drugim licima, te se očigledno radi o kriminološkom specijalnom povratniku" Kao dodatna otežavajuća okolnost uzet je i njegov odnos prema žrtvi u konkretnom slučaju, budući da je zbog grubog i ponižavajućeg postupanja bila prinuđena da napusti porodični dom, što je sud cijenio kao posebno bezobzirno postupanje.

Medjutim, i pored pozitivnog primjera obrazloženja koje prevazilazi formalno navođenje okolnosti i pruža jasnu argumentaciju zasnovanu na procjeni rizika i zaštiti društvenih vrijednosti, sud se odlučio da okrivljenom izrekne kaznu zatvora u trajanju od 8 mjeseci.

Zaključak

Nalazi ovog poglavlja ukazuju da se završna faza krivičnog postupka u predmetima nasilja u porodici u praksi dominantno vodi kroz formalno-procesni okvir, uz ograničeno sagledavanje šireg konteksta nasilja i položaja žrtve, što može imati implikacije po razumijevanje rizika od ponavljanja nasilja i vrstu zaštitnih mjera koje se izriču.

Iako podaci pokazuju visoku stopu osuđujućih presuda, izrečene sankcije se u najvećem broju slučajeva zadržavaju u donjem dijelu zakonom propisanog kaznenog raspona, uz izraženu koncentraciju oko minimalne kazne zatvora od šest mjeseci, kao i čestu primjenu uslovne osude upravo uz ovu visinu kazne. Takva praksa ukazuje na uniformni pristup individualizaciji kazne, uprkos širokom zakonskom okviru koji sudovima stoji na raspolaganju.

Mjere bezbjednosti su izrečene u svega 40% osuđujućih presuda, od čega mjera udaljenja iz stana samo jednom, iako su u brojnim predmetima identifikovani indikatori rizika od ponavljanja nasilja, uključujući nastavak kontakta sa žrtvom, ranije nasilje ili zavisnosti. Iako sudovi u pojedinim slučajevima primjenjuju kombinaciju mjera (zabranu prilaska i liječenje), ovakav pristup ne predstavlja ustaljenu praksu, već izuzetak.

Analiza obrazloženja presuda pokazuje izraženu asimetriju u vrednovanju okolnosti: olakšavajuće okolnosti na strani okrivljenog detaljno se identifikuju i često kvalifikuju kao naročito olakšavajuće, dok se otežavajuće okolnosti rijetko prepoznaju, a još rjeđe obrazlažu na način koji bi reflektovao težinu nasilja, njegov kontinuitet ili posljedice po žrtvu. Posebno zabrinjava praksa da se procesno ponašanje žrtve (nepridruživanje gonjenju, pomirenje, nepostavljanje imovinsko-pravnog zahtjeva) koristi kao argument u korist okrivljenog, čime se teret odgovornosti za ishod postupka implicitno prebacuje na žrtvu.

Iako su identifikovani i pozitivni primjeri sudske prakse, u kojima sud sadržajno obrazlaže otežavajuće okolnosti i povezuje ranije nasilno ponašanje sa rizikom od ponavljanja nasilja, oni ostaju izuzetak, a ne pravilo. U cjelini, nalazi ukazuju na potrebu za dosljednijom primjenom kaznene politike i mjera bezbjednosti, kao i za jačim integrisanjem procjene rizika i zaštitne funkcije krivičnog postupka u završnoj fazi suđenja, kako bi se sankcionisanje nasilja u porodici efikasnije usmjerilo ka zaštiti žrtava i prevenciji ponavljanja nasilja.

KLJUČNI NALAZI I PREPORUKE

Osnovni podaci

- Analiza obuhvata ukupno 41 krivični predmet za nasilje u porodici i porodičnoj zajednici, a u kojima su žrtve/oštećene žene. Od tog broja, 33 postupka su prvostepeno okončana, dok je 8 predmeta i dalje u toku, bez izrečene prvostepene presude u trenutku prikupljanja podataka. Ova okolnost uzeta je u obzir prilikom tumačenja trajanja i dinamike pojedinih faza postupka, naročito onih koje se odnose na sudsku fazu, imajući u vidu međunarodne obaveze države da obezbijedi blagovremen i djelotvoran odgovor na nasilje nad ženama.
- Distribucija predmeta po sudovima pokazuje da je 26 postupaka vođeno pred Osnovnim sudom u Podgorici, a 15 predmeta pred Osnovnim sudom u Nikšiću.

Trajanje postupaka i princip hitnosti

- Podaci ukazuju da je krivični postupak u predmetima nasilja u porodici obilježen izraženom neujednačenošću u svim fazama trajanja. Prosječno vrijeme od prijave krivičnog djela do podnošenja optužnog akta iznosilo je 29,1 dan, uz raspon od postupanja istog dana do kašnjenja od pet mjeseci, dok je period od podnošenja optužnog akta do prvog ročišta u prosjeku trajao 68,5 dana. Od prvog ročišta do izricanja prvostepene presude postupak je u prosjeku trajao 81,3 dana, ali se ukupni raspon kretao od okončanja istog dana do trajanja dužeg od godinu dana. U praksi su istovremeno zabilježeni i postupci koji su vođeni izuzetno brzo, uključujući podnošenje optužnog akta istog dana po prijavi nasilja i okončanje sudskog postupka u roku od nekoliko dana, ali i predmeti u kojima pojedine faze postupka traju znatno duže, bez jasnih kriterijuma koji bi objasnili razlike u dinamici postupanja.
- Posmatrano u cjelini, ovi nalazi ukazuju na nedostatak ujednačenih kriterijuma i predvidivosti u postupanju, što može imati direktne implikacije po bezbjednost žrtava, osjećaj pravne sigurnosti i efikasnost krivičnopravne zaštite u predmetima koji su po svojoj prirodi hitni.

- Iako se u pojedinim predmetima duže trajanje postupka može dovesti u vezu sa složenošću činjeničnog stanja, obimom dokaznog postupka ili izvođenjem vještačenja, stepen oscilacija u trajanju postupaka prevazilazi ono što bi se moglo objasniti isključivo specifičnostima pojedinačnih slučajeva. To ukazuje na potrebu sistemskog sagledavanja načina na koji se planira i vodi krivični postupak u predmetima nasilja u porodici.
- Imajući u vidu obaveze Crne Gore koje proizilaze iz Istanbulske konvencije, nalazi ovog poglavlja ukazuju na potrebu za dosljednijom primjenom standarda hitnosti i efikasnosti, uz uvažavanje specifičnosti pojedinačnih predmeta, ali i uz razvoj jasnijih i ujednačenijih kriterijuma za postupanje u svim fazama krivičnog postupka.

Profil okrivljenih i pravo na odbranu

- Podaci o starosti okrivljenih pokazuju da se postupci pretežno vode protiv muškaraca u radno i porodično aktivnom životnom dobu, sa prosječnom starošću od gotovo 38 godina. Najzastupljenije su starosne grupe od 20 do 30 i od 41 do 50 godina, što ukazuje da nasilje u porodici nije vezano isključivo za jednu životnu fazu, već se pojavljuje u različitim periodima života, uključujući i one u kojima su porodične i roditeljske uloge najizraženije.
- U većini predmeta optuženi ostvaruju pravo na odbranu uz pomoć branioca, pri čemu je angažovanje branioca po službenoj dužnosti relativno rijetko. Ovakav nalaz ukazuje na visok stepen formalne procesne zaštite optuženih, ali istovremeno otvara pitanje ravnoteže u dostupnosti pravne podrške žrtvama, imajući u vidu njihov položaj i resurse i nalaz istraživanja koji ukazuje da rijetko koriste besplatnu pravnu pomoć.
- Podaci o ranijoj osuđivanosti ukazuju da više od četvrtine optuženih ima raniju osuđivanost, često upravo za nasilje u porodici ili srodna nasilna ponašanja. Posebno je značajno prisustvo ponovljenog nasilja i prekršaja po Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, što ukazuje na postojanje kontinuiteta nasilnog ponašanja i specijalnih povratnika u dijelu praćenih predmeta.
- Evidentiranje ranije osuđivanosti za druga teška krivična djela, uključujući seksualno nasilje, zloupotrebu opojnih droga, nedozvoljeno držanje oružja i organizovani kriminal, ukazuje da se u pojedinim predmetima radi o

optuženima sa izraženijim kriminogenim obrascima ponašanja, što je od posebnog značaja za procjenu rizika, individualizaciju sankcija i odlučivanje o mjerama bezbjednosti.

- U cjelini, profil optuženih ukazuje na potrebu da se u predmetima nasilja u porodici dosljedno i sadržajno sprovodi procjena rizika, uz puno uvažavanje ranijeg ponašanja, ponavljanja nasilja i ličnih okolnosti optuženog, kako bi krivičnopravni odgovor bio usmjeren ne samo na sankcionisanje, već i na prevenciju daljeg nasilja i efikasnu zaštitu žrtava.

Profil žrtava/oštećenih, odnos sa okrivljenim i prisustvo djece

- U praćenim predmetima oštećene su žene, različitih životnih dobi, uključujući i jednu maloljetnicu, što potvrđuje da se nasilje u porodici javlja u širokom spektru životnih okolnosti i da starost sama po sebi ne predstavlja odlučujući faktor rizika, već da je nasilje vezano za odnos i dinamiku moći između žrtve i počinioca.
- Najveći broj predmeta odnosi se na partnerske odnose (supružnici, bivši supružnici i vanbračni partneri), što potvrđuje da se nasilje najčešće dešava u odnosima bliskosti, emocionalne i ekonomske povezanosti, što dodatno komplikuje položaj žrtava tokom krivičnog postupka i utiče na njihove procesne odluke
- U značajnom broju predmeta oštećene imaju zajedničku maloljetnu djecu sa okrivljenim, a samo u jednom predmetu je prisustvo djeteta nasilju cijenjeno kao otežavajuća okolnost. Briga o djeci predstavlja dodatni faktor ranjivosti i ima direktan uticaj na spremnost žrtava da prijave nasilje, istraju u postupku ili prihvate zaštitne mjere, naročito u kontekstu straha od eskalacije konflikta ili posljedica po djecu.
- U više od polovine praćenih predmeta nasilje postojalo i prije pokretanja krivičnog postupka, često bez prethodnog prijavljivanja, pri čemu su oštećene opisivale dugotrajne obrasce fizičkog, psihičkog i ekonomskog nasilja, uključujući kontrolu i proganjanje. U tom kontekstu, zabilježeni su i slučajevi izmjena ili povlačenja iskaza koji su se odnosili na ranije procesuirane događaje, što ukazuje na složen položaj žrtava i moguće uticaje straha, pritisaka ili zavisnosti, ali i na činjenicu da krivični postupak često obuhvata samo fragment šireg i dugotrajnog nasilnog ponašanja.

- Pojedinačne okolnosti povećane ranjivosti, poput trudnoće, teških zdravstvenih stanja (uključujući onkološka oboljenja i trombofiliju), zabilježene su u manjem broju predmeta, ali su od posebnog značaja jer ukazuju na potrebu za prilagođenim procesnim pristupom. Ove okolnosti se, međutim, ne reflektuju uvijek kroz dodatne mjere zaštite ili drugačiji način vođenja postupka.
- Komentari monitorke ukazuju da krivični postupak u praksi često ne obuhvata cjelokupan kontekst nasilja, naročito kada je riječ o ranijem neprijavljenom nasilju, kontinuitetu nasilnih obrazaca ili prethodnoj osuđivanosti okrivljenog, što može uticati na procjenu rizika i adekvatnost zaštite žrtava.
- U cjelini, profil oštećenih ukazuje na potrebu za dosljednom primjenom pristupa osjetljivog na traumu, koji bi u većoj mjeri uvažavao dugotrajnost nasilja, prisustvo djece, specifične ranjivosti žrtava i složene razloge zbog kojih žrtve ponekad mijenjaju iskaze ili odustaju od procesnih prava.

Primjena materijalnog prava u predmetima nasilja u porodici

- Iako su u značajnom broju predmeta, prema navodima oštećenih i komentarima monitorke, prisutni elementi ponavljano ili dugotrajnog nasilja, kvalifikacija produženog krivičnog djela prepoznata je u svega 6 od 41 predmeta, što ukazuje na rijetku primjenu ovog instituta u praksi.
- U većini predmeta elementi bića krivičnog djela prepoznati, ali da u jednom dijelu postupaka postoji izostanak jasnog prepoznavanja i obrazlaganja svih elemenata, posebno u dijelu koji se odnosi na psihičko nasilje i kontinuitet nasilnog ponašanja.
- U predmetima u kojima su uočeni nedostaci, primjena materijalnog prava se često svodi na pojedinačni inkriminirani događaj, uz nedovoljno uvažavanje šireg konteksta odnosa i prethodnog nasilja, što je u nekim predmetima dovelo do sužavanja činjeničnog i pravnog okvira postupka i imalo uticaj na pravnu kvalifikaciju djela, procjenu njegove težine, kao i na izbor sankcija i mjera bezbjednosti.

Procesni aspekti i dokazni postupak

- Postupci su u svim praćenim predmetima vođeni pred jasno utvrđenom nadležnošću, bez procesnih sporova u tom pogledu, što ukazuje da nadležnost sudova i tužilaštava ne predstavlja izvor zastoja u ovim predmetima.
- Promjene postupajućih tužilaca nijesu bile česte, ali su u predmetima u kojima su se desile imale potencijal da utiču na kontinuitet krivičnog gonjenja, naročito u situacijama kada su tokom postupka podnošene nove prijave nasilja ili je bilo potrebno ponavljati procesne radnje, uključujući iskaz oštećene.
- Odlaganja ročišta su česta pojava, zabilježena u gotovo dvije trećine predmeta, pri čemu se razlozi ponavljaju i odnose prije svega na nedostupnost sudskih vještaka medicinske struke i postupanje branilaca okrivljenog, što ima direktan uticaj na trajanje postupka i produžavanje perioda pravne neizvjesnosti za žrtve.
- Istovremeno, zabilježeni su i predmeti u kojima je postupak vođen efikasno, bez odlaganja ili uz minimalan broj ročišta, što potvrđuje da postoje realni kapaciteti za pravovremeno procesuiranje predmeta nasilja u porodici uz adekvatno procesno upravljanje.
- Dokazni postupak se u većini predmeta u velikoj mjeri oslanja na iskaz oštećene i prpratnu medicinsku dokumentaciju, uz ograničenu upotrebu drugih dokaznih sredstava, što povećava zavisnost krivičnog gonjenja od procesnog ponašanja žrtve tokom postupka.
- U dijelu predmeta zabilježeno je odustajanje oštećene od svjedočenja ili promjena iskaza, najčešće u kontekstu pomirenja, porodičnih odnosa, brige o djeci ili emocionalne i ekonomske zavisnosti, što potvrđuje složenost položaja žrtava i potrebu za opreznim i kontekstualnim tumačenjem ovih procesnih situacija.
- Nalazi ukazuju da se promjene iskaza ne mogu automatski tumačiti kao pitanje vjerodostojnosti žrtve, već kao rezultat dinamike nasilnih odnosa, pritisaka i straha, što zahtijeva pažljiv pristup u procjeni dokaza i odlučivanju.
- U većini predmeta prisutan profesionalan i senzibilisan odnos sudija i tužilaca prema oštećenima, uz prepoznavanje potrebe za zaštitom dostojanstva žrtve, ali i da postoje pojedinačni propusti i neujednačenost u praksi, naročito u

pogledu sprečavanja kontakta stranaka i reagovanja na neprimjereno ponašanje branilaca.

Podrška žrtvi tokom postupka

- U većini praćenih predmeta žrtve su učestvovalе u krivičnom postupku bez profesionalnog pravnog zastupanja, što ukazuje da je pristup pravnoj podršci ograničen i da se procesna prava žrtava često ostvaruju bez stručne pomoći.
- Kada je punomoćnik bio prisutan, on je najčešće angažovan na inicijativu same oštećene, dok je korišćenje sistema besplatne pravne pomoći zabilježeno u manjem broju slučajeva, što ukazuje na nedovoljnu vidljivost ili dostupnost ovog mehanizma u praksi.
- Prisustvo punomoćnika ne podrazumijeva nužno i aktivnu procesnu ulogu, jer u pojedinim predmetima njihovo učešće tokom ročišta nije bilo suštinski vidljivo ili kontinuirano.
- Stručna podrška žrtvama u sudnici (psihološka ili savjetodavna) nije evidentirana ni u jednom predmetu, što ukazuje na izrazit nedostatak systemske podrške tokom emocionalno zahtjevnih faza postupka, naročito tokom davanja iskaza.
- Iako su službe za podršku žrtvama i svjedocima formalno dostupne u sudovima u kojima je vršen monitoring, njihovo prisustvo i uloga nijesu zabilježeni ni u jednom predmetu, što ukazuje na nedovoljnu institucionalnu integraciju ovih mehanizama u sudsku praksu.
- Neformalna podrška, u vidu pratnje porodice ili prijatelja, zabilježena je u manjem broju predmeta, dok je veći dio žrtava sudskom postupku prisustvovao bez ikakve pratnje, što dodatno naglašava njihovu izloženost i emocionalnu izolovanost tokom postupka.

- Prisustvo predstavnika specijalizovanih nevladinih organizacija zabilježeno je u manjem broju slučajeva, ali komentari monitorke potvrđuju da je u tim predmetima žrtvama bila obezbijeđena vidljivija, kontinuiranija i smislenija podrška, kako u razumijevanju postupka, tako i u emocionalnom smislu.
- Nalazi ukazuju na značajne sistemske praznine u obezbjeđivanju podrške žrtvama tokom sudskog postupka, pri čemu se zaštita i osnaživanje žrtava u velikoj mjeri oslanjaju na individualne kapacitete oštećenih ili na sporadično prisustvo nevladinih organizacija, umjesto na stabilne i institucionalizovane mehanizme podrške.

Zaštita privatnosti

- U većini praćenih predmeta privatnost i dostojanstvo žrtava su u značajnoj mjeri poštovani, a sudovi su pokazivali svijest o riziku od sekundarne viktimizacije, naročito tokom ispitivanja oštećenih.
- Neprimjerena pitanja o privatnom ili ranijem životu žrtava bila su izuzetno rijetka, pri čemu je sud reagovao profesionalno i zaštitnički, sprječavajući dalje zadiranje u privatni život oštećene.
- Zabilježen je jedan slučaj pokušaja relativizacije nasilja pozivanjem na zdravstveno stanje žrtve, koji je sud odbio na osnovu stručnog vještačenja. Iako se radi o izolovanom primjeru, njegova važnost je naglašena činjenicom da su u cjelokupnom uzorku identifikovane svega dvije žrtve sa evidentiranim specifičnim zdravstvenim stanjima, što ukazuje na potrebu za posebnim oprezom u ovakvim situacijama.
- Ovi nalazi potvrđuju da sudovi treba dosljedno razdvajati privatne i zdravstvene okolnosti žrtve od procjene nasilnog ponašanja okrivljenog, kako se ranjivost oštećene ne bi koristila za umanjivanje ozbiljnosti nasilja ili odgovornosti učinioca.
- Glavni pretresi su u najvećem broju predmeta bili javni, uz isključenje javnosti uglavnom u postupcima u kojima su oštećena bila djeca; istovremeno, praksa u pogledu prisustva stručne javnosti u ovim slučajevima nije bila ujednačena, jer su sudovi različito tumačili balans između transparentnosti postupka i zaštite privatnosti žrtava.

Informisanje žrtava

- Informisanje žrtava o pravima je u većini predmeta formalno sprovedeno, naročito u dijelu koji se odnosi na osnovna procesna prava vezana za davanje iskaza (oslobođenje od dužnosti svjedočenja, pravo da se uskrati odgovor na pojedina pitanja, način saslušanja), što ukazuje na prepoznavanje minimalnih procesnih garancija.
- Obim i struktura informacija nijesu ujednačeni: informisanje se najčešće svodi na usmeno saopštavanje na jednom ročištu, neposredno prije davanja iskaza, što u kontekstu nasilja u porodici može umanjiti stvarno razumijevanje i korišćenje prava od strane žrtava.
- Prava koja podrazumijevaju dodatne mehanizme podrške i aktivnije institucionalno uključivanje (besplatna pravna pomoć, pratnja povjerljivog lica, dostupni oblici podrške) saopštavaju se rjeđe i nesistematično, što ukazuje da se informisanje i dalje dominantno fokusira na procesne garancije, a ne na osnaživanje položaja žrtve u širem smislu.
- Informisanje o toku i radnjama u postupku nije dosljedna praksa: u gotovo polovini predmeta žrtve nijesu bile obaviještene o procesnim dešavanjima, što može negativno uticati na njihov osjećaj uključenosti, sigurnosti i povjerenja u institucije, iako postoje i pojedinačni primjeri dobre prakse detaljnog i kontinuiranog informisanja.

Bezbjednost žrtve

- U nešto više od polovine praćenih predmeta zabilježena primjena procesnih mjera koje i za žrtve mogu imati zaštitni efekat, ali da je i dalje značajan broj predmeta (39%) u kojima takve mjere nijesu evidentirane. Gotovo polovinu primijenjenih mjera čine mjere nadzora kao samostalna mjera, dok je pritvor određen u nešto manje od polovine predmeta. Ovakva struktura ukazuje da sudovi nešto češće posežu za mjerama nadzora kao blažoj alternativi pritvoru,

ali da se i pritvor, kao najstroža mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog i nesmetanog vođenja postupka i dalje značajno koristi, posebno u predmetima u kojima je procijenjen viši rizik, iako se zaštita bezbjednosti žrtve eksplicitno ne navodi kao osnov za njihovu primjenu. Evidentna je potreba da se i u krivičnom postupku predvide zaštitne mjere kakve propisuje Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

- Kontakt između žrtve i učinioca tokom postupka nije rijetka pojava i javlja se u različitim oblicima, uključujući kontinuirani kontakt, pomirenje ili nastavak zajedničkog života, kao i susrete u sudnici bez adekvatnog razdvajanja. Ovakvi obrasci potvrđuju da krivični postupak često teče paralelno sa održavanjem ličnih odnosa, što nosi povećane bezbjednosne rizike i može uticati na istrajavanje žrtve u postupku.
- Podaci o strahu i zabrinutosti žrtava ukazuju na izraženu složenost subjektivnog osjećaja bezbjednosti. Iako značajan broj oštećenih formalno negira strah, kvalitativna zapažanja monitorke pokazuju da se strah često ispoljava kontekstualno, selektivno ili neverbalno, naročito van sudnice, te da formalne izjave o odsustvu straha nijesu pouzdan indikator stvarne bezbjednosti.
- Zapaženi su i primjeri u kojima je ponašanje okrivljenog u sudnici zahtijevalo sudsku intervenciju, kao i situacije u kojima je prostorna organizacija sudnice ili neverbalno ponašanje okrivljenog negativno uticalo na osjećaj sigurnosti žrtve, što ukazuje na značaj aktivne uloge suda u obezbjeđivanju sigurnog ambijenta.

Saslušanje žrtava

- U svim praćenim predmetima žrtve su prethodno davale iskaz najmanje jednom pred osnovnim državnim tužilaštvom, što ukazuje na ustaljenu praksu ranog pribavljanja njihovih izjava.
- Iako je sudsko saslušanje u pravilu sprovedeno jednom, činjenica da su žrtve ranije bile saslušavane pred drugim organima ukazuje na prisustvo

višestrukog saslušavanja u praksi, sa potencijalnim rizikom od emocionalnog opterećenja i sekundarne viktimizacije.

- Tokom ranijih saslušanja, u većini predmeta žrtve nijesu imale nikakav vid podrške, bilo kroz prisustvo punomoćnika, povjerljivog lica ili druge osobe podrške. Ovakva praksa ukazuje da se mehanizmi podrške u ranim i osjetljivim fazama postupka koriste ograničeno, dok je psihosocijalna podrška gotovo u potpunosti izostala.
- U sudskom postupku, čitanje ranijih iskaza datih pred tužilaštvom predstavlja čestu procesnu praksu. Ovakav pristup može doprinijeti izbjegavanju ponovnog iscrpljujućeg ispitivanja žrtve, ali istovremeno zahtijeva pažljivo postupanje kako se sudski iskaz žrtve ne bi relativizovao.
- Mehanizmi procesne zaštite koji omogućavaju smanjenje pritiska na žrtvu tokom saslušanja koriste se ograničeno. Podatak da ni u jednom predmetu žrtve nisu tretirane kao posebno osjetljivi svjedoci, da nijesu saslušavane u odvojenoj prostoriji uz tehnička sredstva i da je saslušanje u prisustvu okrivljenog i dalje dominantna praksa, ukazuju na još uvijek ograničenu primjenu dostupnih mehanizama procesne zaštite, iako su oni od posebnog značaja za zaštitu od sekundarne viktimizacije u predmetima nasilja u porodici.
- Postavljanje pitanja žrtvama predstavlja uobičajenu procesnu praksu, pri čemu pitanja najčešće postavljaju sudije i tužioci radi razjašnjenja činjenica. Reakcije suda na neprimjerena pitanja odbrane ukazuju na važnu ulogu sudije u kontroli obima i sadržaja ispitivanja i u sprečavanju dodatnog uznemiravanja žrtve.
- Suočenje žrtve i okrivljenog nije zabilježeno ni u jednom praćenom predmetu, što predstavlja značajan pozitivan pomak u pravcu smanjenja rizika od sekundarne viktimizacije i ukazuje na povećanu senzibilisanost sudova za specifičnosti rodno zasnovanog i porodičnog nasilja.
- Zapažanja monitorke potvrđuju da je profesionalan i senzibilisan odnos sudova i tužilaštava prema žrtvama dominantna praksa. Intervencije suda, iako ne česte, imale su jasnu zaštitnu funkciju – od zabrane neprimjerenih pitanja, preko opominjanja okrivljenog ili branioca, do insistiranja na procesnoj disciplini i očuvanju dostojanstva žrtve.

Imovinsko pravni zahtjev

- Imovinsko-pravni zahtjev u predmetima nasilja nad ženama i nasilja u porodici u praksi je gotovo u potpunosti marginalizovan, jer se izuzetno rijetko ističe, bez preciziranja iznosa naknade, što ukazuje na njegovu slabu procesnu vidljivost i funkcionalnost i potvrđuje da krivični postupak i dalje dominantno funkcioniše kao kazneni, a ne i reparativni mehanizam zaštite i osnaživanja žrtava.

Tok suđenja i dokazi

- Žrtve se rijetko odlučuju na aktivno procesno učešće kroz pridruživanje krivičnom gonjenju, što ukazuje da zakonom predviđena mogućnost ostaje nedovoljno korišćena u praksi. Ovakav obrazac ne može se tumačiti isključivo kao individualna odluka žrtava, već i kao posljedica šireg društvenog i institucionalnog konteksta u kojem izostaje sistemska podrška, ohrabrivanje i jasno informisanje o značaju i posljedicama aktivnog procesnog učešća.
- Procesna inicijativa tokom suđenja u najvećoj mjeri ostaje ograničena na inicijalne dokazne prijedloge, naročito na strani tužilaštva, dok se novi dokazi tokom postupka predlažu u manjem broju predmeta. Time se potvrđuje da se dokazni postupak često ne razvija dinamično tokom suđenja, već se oslanja na ranije utvrđenu dokaznu osnovu.
- Uloga punomoćnika žrtava u dokaznom postupku ostaje ograničena, čak i u predmetima u kojima je pravno zastupanje bilo obezbijeđeno. Relativno rijetko predlaganje novih dokaza ukazuje da potencijal procesnog zastupanja za jačanje položaja žrtve i aktivnije učešće u postupku nije u potpunosti iskorišćen.
- Sudovi po pravilu usvajaju dokazne prijedloge koje smatraju relevantnim i procesno opravdanim, dok odbijaju one koji bi vodili odugovlačenju postupka ili dodatnoj viktimizaciji, naročito u situacijama koje se odnose na saslušanje djece ili ponavljanje vještačenja bez stvarne potrebe. Ovakva praksa ukazuje

na nastojanje da se održi ravnoteža između efikasnosti postupka i zaštite žrtava.

- Dokazni postupak je dominantno zasnovan na medicinskim i psihijatrijskim vještačenjima, kao i na medicinskoj dokumentaciji, dok se drugi oblici dokaza (materijalni tragovi, komunikacije, svjedoci) koriste dopunski i neujednačeno. Ovakva struktura dodatno potvrđuje snažnu zavisnost krivičnog gonjenja od nalaza vještaka i inicijalno prikupljenih dokaza.
- Ukupna dinamika suđenja ukazuje na ograničenu procesnu vidljivost i uticaj žrtve, kako u pogledu učesća u gonjenju, tako i u oblikovanju dokaznog postupka, što potvrđuje potrebu za jačanjem njene procesne uloge kroz dostupnu pravnu pomoć, pravovremeno informisanje i aktivniju institucionalnu podršku tokom cijelog postupka.

Završna faza postupka i sudske odluke

- Završna faza suđenja u predmetima nasilja u porodici dominantno je vođena kroz formalno-procesni okvir, pri čemu se u završnim riječima tužilaštva fokus uglavnom zadržava na dokazivanju konkretnog inkriminisanog događaja, dok se širi kontekst nasilja, kontinuitet, obrasci kontrole i specifična ranjivost žrtve rijetko integrišu u završnu argumentaciju.
- U završnim riječima tužilaštvo u više predmeta konstatuje promjenu stava oštećenih, najčešće je tumačeći kao pokušaj olakšavanja položaja okrivljenog, što ukazuje na određeni stepen razumijevanja dinamike nasilja u porodici. Međutim, ovakve konstatacije uglavnom ostaju bez dubljeg obrazlaganja razloga koji do promjene stava dovode (strah, emocionalna ili ekonomska zavisnost, pritisci, interes djece)
- Sudovi u pravilu zadržavaju istu pravnu kvalifikaciju krivičnog djela kao u optužnom aktu, a ishod postupaka karakteriše visoka stopa osuđujućih presuda, što ukazuje na stabilnost optužbi, ali ne nužno i na sadržajno diferenciranu kaznenu politiku.
- Kaznena politika pokazuje izraženu koncentraciju oko minimalne zakonske kazne zatvora, uz čestu primjenu uslovne osude upravo vezane za minimalnu

kaznu, što ukazuje na standardizovan i restriktivan pristup individualizaciji sankcije, uprkos širokom zakonskom rasponu koji sudovima stoji na raspolaganju.

- Više od trećine izrečenih kazni zatvora izvršava se u prostorijama stanovanja, što u predmetima nasilja u porodici ne obezbjeđuje jasno fizičko razdvajanje učinioca i žrtve i ograničava ostvarivanje zaštitne i preventivne funkcije kazne, naročito u situacijama u kojima postoji nastavak kontakta ili rizik od ponavljanja nasilja.
- Mjere bezbjednosti nijesu izrečene u značajnom dijelu osuđujućih presuda, iako su u brojnim predmetima identifikovani indikatori rizika od ponavljanja nasilja. Kada se mjere izriču, dominira zabrana približavanja, dok se druge mjere koriste rjeđe i neujednačeno, a kombinovana primjena mjera ne predstavlja ustaljenu praksu. Mjera Udaljenje iz stana je izrečena samo jednom.
- I u rijetkim predmetima u kojima je imovinskopravni zahtjev postavljen, sudovi su oštećene upućivali na parnični postupak, čime se krivični postupak ne koristi kao mehanizam reparacije. Ovakva praksa ima za posljedicu dodatno procesno opterećenje žrtava, produžavanje pravne nesigurnosti i izlaganje ponovnim sudskim postupcima, sa rizikom od sekundarne viktimizacije i retraumatizacije.
- Analiza obrazloženja presuda pokazuje sistemsku asimetriju u vrednovanju okolnosti, pri čemu se olakšavajuće okolnosti na strani okrivljenog detaljno identifikuju i često kvalifikuju kao naročito olakšavajuće, dok se otežavajuće okolnosti rijetko prepoznaju i još rjeđe obrazlažu u vezi sa težinom i kontekstom nasilja.
- Posebno zabrinjava praksa u kojoj se procesno ponašanje žrtve (nepridruživanje krivičnom gonjenju, nepostavljanje imovinskopravnog zahtjeva) cijeni kao olakšavajuća okolnost na strani okrivljenog, čime se težište odgovornosti za tok i ishod postupka implicitno pomjera ka žrtvi, umjesto da se takvo ponašanje sagledava u kontekstu dinamike nasilja, neravnopravnih odnosa moći i specifičnog položaja žrtava porodičnog nasilja.
- Iako postoje pojedinačni primjeri sadržajno obrazložene sudske prakse zasnovane na procjeni rizika i kontinuiteta nasilja, oni ostaju izuzetak, što

potvrđuje da sistem ima kapacitet za unapređenje, ali da on još nije pretočen u ujednačenu praksu.

PREPORUKE ZA PRAVOSUDNE ORGANE

1. Neophodno je unaprijediti dosljednu i kontekstualnu primjenu materijalnog i procesnog prava u predmetima nasilja u porodici, uz jasno sagledavanje kontinuiteta nasilja, obrazaca kontrole i odnosa moći, a ne isključivo pojedinačnog inkriminisanog događaja. Sudovi i tužilaštva treba da u većoj mjeri integrišu ranije nasilje, psihičko nasilje i dugotrajne obrasce ponašanja u pravnu kvalifikaciju, obrazloženja presuda i odmjeravanje sankcija, uključujući češće razmatranje produženog krivičnog djela kada za to postoje uslovi.
2. Potrebno je ojačati proaktivnu ulogu tužilaštva u dokaznom postupku, kroz sistematičnije pribavljanje dokaza koji ne zavise isključivo od iskaza žrtve (materijalni i digitalni dokazi, svjedoci, dokumentacija institucija/specijalizovanih NVO). Time se smanjuje pritisak na žrtve, povećava stabilnost krivičnog gonjenja i umanjuje rizik da promjene ili povlačenje iskaza dovedu do slabljenja optužbe.
3. Neophodno je ujednačiti primjenu principa hitnosti u svim fazama postupka u predmetima nasilja u porodici, kroz jasne i obavezujuće kriterijume postupanja. Razlike u dinamici vođenja postupka treba svesti na minimum i vezati isključivo za objektivnu složenost predmeta, u skladu sa obavezama iz Istanbulske konvencije, kako bi se obezbijedila predvidiva i pravovremena institucionalna reakcija.
4. Preporučuje se razvijanje sadržajne i kontinuirane procjene rizika u svim fazama postupka, koja sistematski obuhvata ranije nasilje, kontinuitet nasilnih obrazaca, raniju osuđivanost, kontakte između žrtve i učinioca, kao i specifične ranjivosti žrtve. Potrebno je kroz ZKP predvidjeti mjere za zaštitu žrtava poput onih koje postoje u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici.
5. Potrebno je unaprijediti informisanje i procesno osnaživanje žrtava, kroz jasno, kontinuirano i kontekstualno objašnjavanje prava tokom cijelog postupka, a ne

isključivo formalno i jednokratno na ročištu. Poseban akcenat treba staviti na prava koja omogućavaju podršku i zaštitu, uključujući besplatnu pravnu pomoć, pratnju povjerljivog lica, informacije o toku postupka i dostupne servise podrške, kako bi žrtve mogle donositi informisane odluke.

6. Neophodno je ojačati dostupnost i stvarnu ulogu pravne i stručne podrške žrtvama, uključujući vidljiviju i aktivniju primjenu sistema besplatne pravne pomoći, sadržajniju ulogu punomoćnika i sistemsko uključivanje službi za podršku žrtvama i svjedocima. Posebnu pažnju treba posvetiti fazama saslušanja i drugim emocionalno zahtjevnim momentima postupka.
7. Preporučuje se šira i dosljednija primjena procesnih mehanizama za smanjenje sekundarne viktimizacije, uključujući razmatranje statusa posebno osjetljivog svjedoka, saslušanja bez prisustva okrivljenog i korišćenje tehničkih sredstava. Formalno odsustvo straha ili izjave o pomirenju ne bi trebalo smatrati dovoljnim osnovom za izostanak ovih mjera.
8. U pogledu kaznene politike, potrebno je unaprijediti individualizaciju sankcija, uz dosljednije vrednovanje otežavajućih okolnosti koje se odnose na težinu nasilja, njegov kontinuitet, ranije nasilno ponašanje i posljedice po žrtvu. Posebnu pažnju treba posvetiti činjenici da se značajan dio kazni zatvora izvršava u prostorijama stanovanja, što u predmetima nasilja u porodici ne doprinosi jasnom razdvajanju učinioca i žrtve niti jačanju zaštitne i preventivne funkcije kazne.
9. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti jačanju reparativne dimenzije krivičnog postupka. Sudove treba podsticati da o imovinskopравnim zahtjevima odlučuju u okviru krivičnog postupka kad god za to postoje procesni uslovi, umjesto rutinskog upućivanja žrtava na parnični postupak. Time se obezbjeđuje djelotvornija zaštita prava žrtava i smanjuje rizik njihove ponovne retraumatizacije kroz višestruke sudske postupke.
10. Neophodno je preispitati način vrednovanja procesnog ponašanja žrtve u sudskim odlukama. Nepridruživanje krivičnom gonjenju, promjene iskaza, pomirenje ili nepostavljanje imovinskopравnog zahtjeva treba dosljedno sagledavati u kontekstu dinamike nasilja, straha, zavisnosti i porodičnih okolnosti, a ne koristiti kao olakšavajuće okolnosti u korist okrivljenog, kako bi se izbjeglo indirektno prebacivanje odgovornosti na žrtvu.

11. Na kraju, preporučuje se jačanje systemske saradnje sudova, tužilaštava i specijalizovanih servisa podrške, uključujući nevladine organizacije, kako bi se obezbijedio kontinuitet podrške žrtvama, njihovo osnaživanje za učešće u postupku i dosljedna primjena standarda zaštite u skladu sa međunarodnim obavezama države.